

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ПЕДАГОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ПРИРОДНИЧО-МАТЕМАТИЧНИХ ДИСЦИПЛІН ТА
ЛОГОПЕДІЇ**

**Формування у старших дошкільників бережливого
ставлення до природи**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти “бакалавр”

Виконав: студентка 4 курсу 471 групи

Спеціальності 012 Дошкільна освіта.

Спеціалізація: логопедія

Освітньо-професійної (наукової)

програми Дошкільна освіта

Шевчук Олена Андріївни

Керівник к. біол. н., доцент Семашкіна Г.М.

Рецензент к. психол. н., доцент Казаннікова О.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ I. НАУКОВО - ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	7
1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження	7
1.2. Екологічного виховання дітей в закладі дошкільної освіти	11
1.3. Формування особистості дошкільника засобами природи	17
РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ПСИХОЛОГО – ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ	24
2.1. Значення природі в житті людини	24
2.2. Засоби методи та прийоми ознайомлення дітей з природою	26
2.3.Методика роботи з бережливого ставлення до природи дітей старшого дошкільного віку	30
ВИСНОВКИ	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	53
ДОДАТКИ	58
Додаток А Анкета для батьків	
Додаток Б „Світ навколо нас – і я його частинка” (Еколого-психолого-педагогічний тренінг)	
Додаток В Довідки	

ВСТУП

Актуальність проблеми. Гострота сучасної екологічної ситуації в усьому світі і в Україні, зокрема, породжує безліч проблем. Одна з них – виховання молодого покоління, здатного гармонійно співіснувати з природою, раціонально використовувати її багатства, готового оберігати природу.

Одним із напрямів у розв’язання цієї проблеми є формування дієвих природничих знань дошкільників і формування гармонійної, всебічно розвиненої особистості, яка володіє знаннями й навичками екологічно доцільної поведінки в природі. Починати потрібно з дошкільної ланки освіти.

За Концепцією екологічної освіти України, дошкільна ланка забезпечують інформаційно-підготовчий рівень екологічної зрілості, сприяють формуванню елементів природоцільного світогляду (Закон «Про дошкільну освіту»).

Окремі складові процесу екологічного виховання засобами природи традиційно входять до кола актуальних питань педагогіки та розглядалися Й.Ф. Гербартом, Я.А. Коменським, Й.Г. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо, В.О. Сухомлинським, К.Д.Ушинського. та ін.. Вони визначили багатогранність впливу природи на особистість дитини, що фактично відповідає системному підходу до розуміння сутності та значення природи.

Природа – могутнє джерело пізнання, яке через спілкування розкриває людині свої таємниці й робить її більш чутливою до навколишнього світу.

Українські діячі освіти також високо цінували природу як засіб формування особистості дитини. Так, однією з провідних ідей С.Ф.Русової, було виховання дитини засобами рідної природи.

Видатний український педагог В.О. Сухомлинський важливого значення надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання.

Новий аспект навчання та виховання дають праці сучасних дослідників: О. М. Захлебного, І. Д. Зверева, І. С. Матрусова, О. П. Сіделькового, І. Т. Суравегіної, де автори розкривають суть екологічної культури, роль і місце

закладу дошкільної освіти в екологічному вихованні дітей.

Творчим розвитком прогресивних ідей і поглядів на природу є праці сучасних учених у сфері дошкільної педагогіки (Н. М. Кондратьєва, З. П. Плохій, А. М. Федотова, Н. Ф. Яришева). Однією з причин негативного ставлення до природи вони вважають необізнаність педагогів в організації екологічної роботи.

Бережливе ставлення до природи – є складовою екологічного виховання. Але ні яке виховання не можливе без знань.

Екологічне виховання — це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування в галузі охорони і збереження природних ресурсів.

Виняткове значення відіграють знання про живу природу, без якої неможливе життя на Землі.

І. Д. Зверев зазначає, що «велике значення у сприйманні природи мають знання конкретних об'єктів і явищ природи, без яких неможливо правильно оцінювати їх роль у природі, пізнавати зв'язки».

Сучасна педагогіка додала низку нових підходів, де об'єктами сприймання виступають: конкретні об'єкти, явища природи (І.Д. Зверев, З.П. Плохій, О.Я. Савченко), індивідуально значуща для дітей інформація про природу (З.П. Плохій). Дослідження провідних науковців сучасності (А. М. Богуш, З.Н. Борисової, Н. Ф. Виноградової, Н. В. Гавриш, Р. І. Жуковської, Н. В. Лисенко, Т. І. Поніманської, Н. Ф. Яришевої та ін.) засвідчують, що ефективними формами та методами ознайомлення з природою є ті, що забезпечують чуттєве сприймання, наочно знайомлять дітей з природою.

Людина – частина природи, потяг до всього живого закладено в ній від самого народження, та чи не найяскравіше виявляється в дитячому віці.

Психологічну особливість дітей розкрили (Л.С. Виготський, О.М. Леонт'єв, С.Л. Рубінштейн); положення про розвиток особистості в дошкільному віці (Л.В. Артемова, Д.Б. Ельконін, О.Л. Кононко, П. Якобсон).

Як засвідчили дослідження О.В. Запорожця та М.М. Поддякова, старші

дошкільнята здатні виділяти у процесі предметно-чуттєвої діяльності істотні взаємозв'язки між явищами дійсності та відтворювати їх в образній формі – у формі уявлень. Проте, як стверджують дослідники, у них недостатня мотивація до природоохоронної діяльності.

Проблему формування мотиваційної сфери дошкільників розглядали класики педагогічної думки В.О. Сухомлинський, К.Д. Ушинський та ін., так і сучасні вчені-педагоги (В.П. Горощенко, Н.С. Жесткова, Л.І. Іщенко, Н. Є. Мойсеюк, М.М. Фіцула та ін.). Проте основна увага у них звертається на теоретичні і практичні аспекти екологічного виховання, а мотиви природоохоронної діяльності як внутрішній стимул до активної участі в охороні природи окреслені фрагментарно.

Але, незважаючи на достатню кількість робіт, що розкривають виховні аспекти екологічної роботи, процес виховання бережливого ставлення до природи як особистісного виховання вивчено недостатньо. В зв'язку з актуальністю проблеми було визначено тему дослідження: “Формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи”.

Мета дослідження: описати методiku роботи з формування у дошкільників бережливого ставлення до природи.

Об'єкт дослідження: екологічне виховання старших дошкільників

Предмет дослідження: форми, методи та засоби формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи.

Відповідно до мети дослідження сформульовано наступні завдання:

1. Проаналізувати стан досліджуваної проблеми у психолого-педагогічній та методичній літературі.
2. З'ясувати роль природи у формуванні особистості дошкільника.
3. Охарактеризувати основні засоби, методи та прийоми ознайомлення старших дошкільників із природою.
4. З'ясувати роль вихователя в екологічному вихованні дошкільників.
5. Запропанувати методiku роботи з формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи та перевірити її ефективність.

Для розв'язання поставлених завдань у роботі використовувалися такі **методи дослідження:**

Теоретичні: аналіз філософської, психолого-педагогічної і методичної літератури з проблеми дослідження; узагальнення педагогічного досвіду.

Емпіричні: методи педагогічної та психологічної діагностики (анкетування вихователів, батьків, спостереження, бесіда, педагогічний експеримент); аналіз результатів експерименту; методи математичної обробки одержаних результатів дослідження.

Експериментальна база дослідження: Чорнобаївський навчально-виховний комплекс «загальноосвітній навчальний заклад – дошкільний навчальний заклад» Білозерської Районної Ради Херсонської області.

Апробація дослідження: основні теоретичні положення та результати дослідження доповідалися на кафедрі природничо-математичних дисциплін та логопедії, та надрукована стаття: “Формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи”.

Структура та обсяг дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків.

РОЗДІЛ I. НАУКОВО -ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ЕКОЛОГІЧНОГО

ВИХОВАННЯ

1.1. Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблеми дослідження

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей, тому проблеми природокористування постають сьогодні перед громадськими діячами, письменниками, економістами, істориками, педагогами та ін.

Стратегія розвитку людства має відповідати об'єктивним законам Всесвіту, забезпечувати діалектичну єдність людини й природи та ґрунтуватися на усвідомленні цілісності та цінності природи. Дані узагальнення відображені у працях В.І. Вернадського, Е. Геккеля, Ю. Одума, Н.Ф. Реймерса та інших.

У наші дні особливого значення набуває бережливе ставлення підростаючого покоління до природи, що є складовою екологічного виховання.

«В інтенсивному і складному сучасному житті людина практично забуває, що вона сама і все людство, від якого вона не може бути відділена, нерозривно пов'язані з біосферою – з певною часткою планети, на якій вона живе», – стверджував В.І.Вернадський у своїй праці «Декілька слів про ноосферу» [26].

Відносини суспільства і природи, за дослідженнями Г.О.Бачинського, З.П.Плохій та ін., є складною і багатоаспектною проблемою, що передбачає пізнання людиною природи, її використання і перетворення та бережливого ставлення до природи [28; 31].

Сучасний тлумачний словник подає таке визначення поняття «природа» – це органічний і неорганічний світ у всій сукупності і зв'язках, що є об'єктом людської діяльності й пізнання, сукупність особливостей рослинного і тваринного світу, кліматичних умов, рельєфу [35].

Т.І. Мантула дотримується такого визначення природи – це частина світу, в якому перебуває суспільство (вузьке розуміння). У широкому розумінні природа охоплює і суспільство, і навколишній світ у всій багатомірності своїх виявів, тобто є синонімом слову «Всесвіт» [26].

Ще класики західноєвропейської прогресивної педагогіки XVII – XIX століть уважали природу могутнім фактором у вихованні дошкільників.

Так, на думку Я.А. Коменського, людина – частина природи і повинна розвиватися за законами природи [17, с.17].

Ж.Ж. Руссо був прихильником природного виховання, тобто такого, яке б відповідало особливостям дітей і було близьким до природи [26, с.41].

Ф. Фребель неодноразово наголошував, що природа є невичерпним джерелом для здійснення розумового та морального виховання. Враження від спілкування з природою, на його думку, повинні відбиватися в іграх [26, с.100].

Не стояв осторонь питань необхідності природничої освіченості К. Д. Ушинський. Він закликав розширити спілкування дитини з природою і дивувався тому, що "... виховний вплив природи ... так мало оцінений в педагогіці" [52].

«Природа, особливо в дитячому віці, – підкреслювала М. Монтесорі, – потрібна для розвитку розуму і тіла, для формування людини, оскільки вона належить природі. Найкращий спосіб зміцнити дитину – організувати її спілкування з природою» [26].

Є. Н. Водовозова визначила коло предметів і явищ природи, з якими слід ознайомлювати дітей, а також диференціювала їх для дітей різного віку. Науковець рекомендувала створювати для дітей «природничі кабінети» – кутки природи [8, с.73].

Є. І. Тіхеєва розглядала природу як елемент середовища, без якого не можна виховати здорову, всебічно розвинену людину. «Природа, – писала Є. І. Тіхеєва – основний лікар і вихователь маленької дитини. Вона зміцнює її, лікує, збагачує знаннями». Саме в спілкуванні з природою, в різноманітній діяльності потрібно, на її думку, здійснювати сенсорне виховання дітей [8].

У поглядах Л. К. Шлегер відзначалося, що «основне завдання ознайомлення з природою – збудження інтересу дітей, яке досягається як спостереженнями за явищами природи, так і щоденним розгляданням ілюстрацій» [26].

Однією з провідних ідей С.Ф. Русової було виховання дитини засобами рідної природи. Це джерело найпотрібніших наукових знань, що дисциплінує розум, привчає дитину до пильних спостережень, до послідовних висновків [42, с.262].

Видатний український педагог В. О. Сухомлинський важливого значення надавав природі як засобу фізичного, розумового, морального та естетичного виховання. Спілкування з природою, – на думку В.О.Сухомлинського, – засіб формування високих моральних якостей [48].

На думку психологів і педагогів О. В. Запорожця, М. М. Поддьякова, М. Лісіної, О. Л. Кононко, Г.А. Люблінської, О. П. Усової, П. Якобсона, дошкільний вік є сенситивним періодом для розумового розвитку, пізнання навколишнього світу, формування обізнаності та кмітливості [14;16; 51].

Творчим розвитком прогресивних ідей і поглядів на цінність природи рідного краю є праці сучасних учених у сфері дошкільної педагогіки (Н. М. Кондратьєва, З. П. Плохій, А. М. Федотова, Н. Ф. Яришева) [27,с.27].

В контексті нашого дослідження особливе значення мають роботи, присвячені формуванню у дітей дошкільного віку бережливого (В.Грецова), дбайливого (М.Ібраїмова, Г.Марочко, З.П.Плохій), свідомого (І.С.Комарова), ціннісного (М.В.Роганова) ставлення до природи [32; 40].

Психологічний аспект досліджуваної проблеми відображений у працях Б.Г. Ананьєва, Л.С.Виготського, В.Вілюнаса, О.В.Запорожця, О.М.Леонтьєва, В.В.М'ясищева. У наукових працях Л.В.Артемової, А.М.Богущ, О.Кононко, В.Котирло, Я.Неверович, З.П.Плохій, Т.І.Поніманської, Ю.Приходько, Н.Ф.Яришевої підкреслюється особлива чутливість дошкільників до впливів довкілля, різноманітних емоційно-образних стимулів, їх емоційна реакція на безпосередні враження [20, с.29 – 31.].

Сучасні педагоги (Н.В.Лисенко, Т.І. Мантула, З.П.Плохій, Д.І.Струннікова та ін.) та психологи також зазначають що визначальним у ставленні дошкільнят до природи згідно з даними екологічної психопедагогіки, є когнітивний компонент тобто готовність і прагнення дитини одержувати шукати та

переробляти інформацію про об'єкти природи. Лише в спілкуванні з живим світом дитина має змогу заглиблюватись у безмежне багатство природних явищ, у їхню невичерпну красу. Тут виявляються особливості її ставлення не лише до компонентів природи, а й до самої себе, творчого освоєння довкілля дітьми дошкільною віку [23; 26; 32; 47].

І. Д. Зверев зазначає, що «велике значення у сприйманні природи мають знання конкретних об'єктів і явищ природи, без яких неможливо правильно оцінювати їх роль у природі, пізнавати зв'язки» [15].

Свідоме та бережливе ставлення кожної людини, до природи (на думку Г.О.Бачинського, Н.В.Лисенко, Н.Ф. Ярошевської та ін.) можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства. Знання про закономірності розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті і дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчувати особисту відповідальність за майбутнє природи [22; 28; 56].

Як підкреслює І.Д Зверев, людина повинна ставитися до чужого життя так само обережно, як і до власного [15, с.9-12].

Таким чином, здійснивши аналіз психолого-педагогічних літератури з проблеми дослідження, можна стверджувати, що науковці різних епох надавали суттєвого значення природі як могутньому засобу виховання підростаючого покоління. Науковці вважали, що бережливе ставлення до природи необхідно виховувати з дитинства, за умови активного формування екологічної культури та накопичення систематичних природознавчих знань.

1.2. Екологічне виховання дітей в закладі дошкільної освіти

Одним із провідних завдань закладу дошкільної освіти є екологічне виховання підростаючого покоління, що здійснюється на всіх етапах

життєдіяльності дитини, на кожному етапі ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості.

Сучасний заклад дошкільно освіти є першою сходинкою збагачення дітей знаннями про природне і соціальне оточення, знайомство з загальною картиною світу та формування науково-обґрунтованого, морального, естетичного та бережливого ставлення до нього.

Поєднання природної цікавості дітей, вважав К. Д. Ушинський, з дієвим спілкуванням, з джерелами думки активізує розумову діяльність, виховує інтерес і бажання пізнати навколишнє середовище, зрозуміти його таємниці. Думки вченого особливо актуальні у наш час, позначений гуманізацією навчально-виховного процесу у закладах дошкільної освіти [52, с.120].

Формування бережливого ставлення до природи належить до питань екологічного виховання.

Екологічне виховання — це психолого-педагогічний процес, спрямований на формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної орієнтації та активної життєвої позиції в галузі охорони і збереження природних ресурсів. Екологічне виховання сприяє:

- усвідомленню дитиною себе як частини природи;
- вихованню бережливого ставлення до всіх без винятку видів, незалежно від симпатій і антипатій;
- формуванню емоційно-позитивного становлення до навколишнього світу, вміння бачити його красу й неповторність;
- розуміння того, що в природі все взаємозалежне й порушення одного із зв'язків зумовлює за собою інші зміни, відбувається ніби "ланцюгова реакція";
- розумінню того, що не можна знищувати те, що не можемо створити;
- формуванню в дітей бажання зберегти навколишнє середовище, усвідомлення ними взаємозв'язки між власними діями й станом навколишнього середовища;
- засвоєнню початкових відомостей про раціональне використання

природних ресурсів;

- формуванню навичок екологічно доцільній й безпечної поведінки в повсякденному житті;
- навчити дитину ставитися до чужого життя так само обережно, як і до власного [15; 26;31;47].

Праці сучасних дослідників: О. М. Захлебного, І. Д. Зверева, І. С. Матрусова, О. П. Сіделькового, І. Т. Суравегіної розкривають суть екологічної культури, роль і місце закладу дошкільної освіти в екологічному вихованні дітей [15].

Н.В.Лисенко визначає екологічне виховання, як «процес формування свідомого сприйняття навколишнього середовища, необхідності дбайливого ставлення до природних ресурсів, правильного розуміння проблеми взаємодії суспільства з природою». На її думку, зміст екологічного виховання має декілька послідовних стадій, кінцевою метою яких є особистість зі сформованою екологічною культурою [22].

На думку З.П.Плохій, екологічна культура – це культура всіх видів діяльності людини, більшою чи меншою мірою пов'язаних із пізнанням, засвоєнням і перетворенням природи. Вона охоплює і матеріальне виробництво, і духовне життя суспільства [32].

Як зазначає Г.С. Тарасенко, екологічна свідомість – до екологічної свідомості належать знання про живі і неживі об'єкти природи, взаємозв'язки між ними, знання екологічних норм, необхідність їх виконання, формування почуття громадянської відповідальності за природу, навичок природоохоронної діяльності [50, с.170-177].

Головною умовою реалізації завдань сфери «Природа» – є створення еколого-розвивального середовища. Воно сприяє формуванню в дошкільнят екологічної вихованості, яке передбачає набуття уявлень про самоцінність та неповторність компонентів природи, вияв гуманних почуттів до живих істот, виважено поводитися в довкіллі, знати правила безпечної поведінки в природі.

Головні завдання екологічного виховання, на думку Н.М.Горопахі,

В.В.Маршинської, Н.В. Лисенко, Д.І:Струннікової такі:

1. Розвивати уявлення про цілісну картину світу природи. Сприяти усвідомленню дитини себе однією з інших рівноцінних складових природи.
2. Стимулювати бажання сприймати й оцінювати естетичні властивості природних явищ; розвивати естетичні почуття та здатність переживати духовні стани в процесі споглядання об'єктів природи.
3. Формувати ставлення до природи в єдності естетичного та розумно-практичного її використання.
4. Виховувати прагнення до дій та вчинків, спрямованих на підтримку або збереження об'єктів природи [12; 27; 3; 47].

Цілеспрямований процес формування бережливого ставлення дошкільників до природи в усіх видах навчальної та суспільно-корисної діяльності з природою складають сутність екологічної освіти і виховання, що конкретизують і поглиблюють основну ціль – формування екологічної культури, екологічної відповідальності.

Принципове значення в педагогіці має положення про те, що ставлення до природи набуває риси відповідального тільки при умові всебічного екологічного виховання особистості.

Визначальним у ставленні дошкільнят до природи згідно з даними екологічної психопедагогіки (В.А. Ясвін. С. Д.Дерябо), є когнітивний компонент тобто готовність і прагнення дитини одержувати шукати та переробляти інформацію про об'єкти природи [11].

Формування у дошкільників бережливого ставлення до природи досягається за умови їх участі в різноманітних навчальних та життєвих ситуаціях, де необхідно приймати екологічно правильне рішення та комплексно реалізовувати завдання екологічного виховання дошкільників.

Тому слід комплексно реалізовувати завдання екологічного виховання, а саме:

- виховання бережливого ставлення до природи;
- формування системи екологічних знань та уявлень про природу;

- розвиток уміння бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля; милуватися і захоплюватися ними;
- включення у посильну еколого-зорієнтовану діяльність.

Як показали дослідження О.В. Запорожця та М.М. Поддякова, старші дошкільнята можуть виділяти у процесі предметно-чуттєвої діяльності істотні зв'язки між явищами дійсності та відтворювати їх в образній формі [14].

Вирішення цих завдань забезпечить активне спілкування дошкільнят з природним довкіллям і сприятиме бережливому ставленні до природи.

Як стверджують у своїх дослідженнях Н. В. Лисенко та З. П. Плохій, знання, на яких ґрунтуються переконання дітей, можуть бути різні за змістом. Важливу роль в екологічному вихованні дитини виконує активна пізнавальна і практична діяльність [23; 31].

Саме в обсязі практичної, трудової та ігрової діяльності виявляється готовність дітей до творчих перетворень і збереження навколишньої природи.

У дослідженнях Н. С. Белобородової, О. М. Денисюк, Л. В. Кокуєвої доведено, що старший дошкільний вік є сприятливим для ознайомлення дітей з природою рідного краю [40].

Особливе значення у формуванні бережливого ставлення до природи має приклад вихователя. Інтерес педагога, його щире емоційне захоплення красою природи, дбайливе ставлення до її об'єктів неодмінно передаються вихованцям.

Щоб виховати дошкільника екологічно грамотним, педагог повинен мати перед собою чіткі завдання і, враховуючи вік дитини, виконувати їх [2; 1].

Отже, екологічне виховання – це систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток у дітей екологічної культури.

Виходячи із вищесказаного перед педагогами стоять такі завдання: збагатити чуттєвий досвід дітей у процесі пізнання природи; здійснювати педагогічний вплив на розвиток емоційної сфери і засвоєння знань про взаємозв'язки у природі; розширювати коло уявлень дітей про природоохоронну роботу в природі; розвивати пізнавальні інтереси; організовувати посильну трудову діяльність у природі.

В системі екологічного виховання дошкільників, підкреслює О. І. Білан, педагоги враховують той факт, що ставлення до природи включають такі аспекти:

- Перший - виражає ставлення до природи як предмета матеріального виробництва, об'єкта праці та життєдіяльності людини.
- Другий - як ставлення до особистих природних даних, до свого організму, який включений в систему екологічної взаємодії.
- Третій показує ставлення людей до діяльності, пов'язаної з вивченням і охороною навколишнього природного середовища [4, с.52].

Отже, визначимо ставлення до природи як свідомий вибор взаємозв'язків дошкільнят з різними природними об'єктами і явищами. Природними об'єктами в цьому випадку є сама природа, власне людина як природна істота. Крім цього, в систему екологічних чинників включається ставлення до діяльності, пов'язаної з використанням та охороною природи.

Спираючись на дослідницький доробок психологів Л. І. Божович, Д. Б. Ельконіна, О. Л. Кононко, В. С. Мухіної, й педагогів А. М. Богуш, Р. І. Жуковської, О. В. Проскури та ін. констатуємо, що найсприятливим віком для усвідомленого опанування дитиною різноманітних природознавчих термінів і понять та зв'язків в природі є старший дошкільний вік [16].

Головними завданнями формування бережливого ставлення до природи можна вважати:

- засвоєння наукових знань про взаємозв'язок природи, суспільства і людської діяльності;
- розуміння багатогранної цінності природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема;
- оволодіння нормами правильної поведінки в природному середовищі;
- розвиток потреби спілкування з природою;
- активізація діяльності щодо охорони й поліпшення навколишнього середовища.

Якщо говорити про завдання, що стоять перед вихователем, який

ознайомлює дітей з природою, то першим серед них буде формування у дітей природознавчої системи знань. Із засвоєнням системи знань пов'язано розвиток у дітей пізнавального та бережливого ставлення до природи. Воно виявляється у допитливості, прагненні дізнатися якомога більше.

Знання про природу спонукають дітей бережливо ставитися до неї, передбачає вияв добрих справ і вчинків. Особливе значення для формування гуманного ставлення до природи мають знання про живі організми, вміння відрізнити їх від об'єктів неживої природи.

Відповідно, навчально-виховний процес повинен бути спрямований на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотивів поведінки і діяльності з охорони природи, переконання - в соціальній обумовленості відношення людини до природи, в необхідності управління природними явищами.

Лише за цих умов вихователь зможе визначати різноманітність матеріальної, морально-естетичної й пізнавальної цінності природи, підпорядкувавши цьому роботу з дітьми у закладі дошкільної освіти і пропагандистську діяльність серед батьків.

Таким чином, щоб навчити дітей любити та берегти природу, потрібно передусім дати вихованцям знання про неї; сформувати переконання у тому, що все в природі взаємопов'язане і має велике значення для існування людини і життя загалом.

У зв'язку з цим виховання бережливого ставлення до природи в закладі дошкільної освіти необхідно розглядати в плані знань, що подаються вихователем, і в плані організації раціональних форм дитячої діяльності, де можлива методично правильна реалізація цього змісту.

Основне завдання дошкільної освіти – не тільки озброїти дитину системою знань про природу, але й наукою життя.

Таким чином, формування знань про природу у повсякденному житті - вирішальний фактор у вихованні бережливого ставлення до неї. пробуджувати

прагнення гуманного спілкування з її об'єктами та явищами.

1.3. Формування особистості дошкільника засобами природи

Вплив природи на розвиток особистості дитини пов'язано з формуванням у неї певних знань про об'єкти і явища природи.

Природа – найважливіший засіб виховання і розвитку дітей дошкільного віку. Багато зв'язки і відносини між природними явищами діти пізнають в процесі спостережень. Це дає можливість педагогові розвивати у вихованців логічне мислення[22;31].

Класик вітчизняної педагогічної науки К. Д. Ушинський вважав природу найважливішим засобом гармонійного розвитку особистості [52].

На думку Є. І. Тихеєвої, використання природи не обмежує розумовим та естетичним розвитком дитини. Спілкування з природою - відчуття, «яке обумовлює розквіт усіх найкращих сторін дитячої душі, це джерело дитячої радості, значення якої незаперечне» [8, с.45].

Природа має найкращий моральний та естетичний вплив на виховання дитини, вважає С.Ф.Русова. Формування духовного світу гармонійно розвиненої особистості неможливе без виховання у неї ціннісного ставлення до природного середовища [42].

На думку В.О.Сухомлинського, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості [52, с. 507- 521].

Психологічний аспект проблеми бережливого ставлення до природи відображено у працях Б. Г. Ананьєва, Л. С. Виготського, О. В. Запорожця, О. М. Леонтьєва, В. В. М'ясищева [12; 21].

У сучасній психологічній науці загально визнано, що категорія «ставлення» є найбільш змістовною для визначення конкретної особистості. За висловом С. Л. Рубінштейна «...система ставлень до навколишнього світу визнається ядром особистості» [41, с.112].

Ставлення - це психологічне утворення, в структуру якого входять емоційний, когнітивний та поведінковий компоненти. Емоційний компонент

включає систему почуттів людини, пов'язаних з певним об'єктом чи подією. Когнітивний – складають знання про об'єкт, оцінні судження про нього. Поведінковий – це готовність діяти певним чином стосовно об'єкта, котрий має для людини особистісну значущість.

Система ставлень людини закладається в дошкільному віці, який прийнято вважати періодом початкового становлення особистості[41].

Природа є важливим фактором у формуванні особистості. На думку О.В.Запорожця, у процесі активної взаємодії з навколишнім світом дитина засвоює нові знання і уміння, набуває нових психічних якостей та можливість свідомо, а отже цілеспрямовано, добровільно, виконувати вимоги і вирішувати завдання морального вибору, досягаючи певного результату, підпорядковуючи цьому свою поведінку [14].

Поведінка дитини переважно стимулюється емоціями, аніж роздумами. Відтак почуття перетворюються в мотиви поведінки й спонукання до дії. Важливість позитивного налаштування в пізнавальному процесі обґрунтував А. Валлон: “саме емоції завдяки їх психічній орієнтації створюють перші зв'язки дитини з її соціальним середовищем і є підґрунтям до формування намірів й розсудливості. Радість сприйнятливості збільшує прагнення дітей до пізнання” [49].

Метою поведінки дошкільника, на думку Н.В.Лисенко, В.В.Маршицької, З.П.Плохій та ін., повинні бути такі вчинки, які спрямовані на підтримку відтворюючих сил природи, нанесення найменшого збитку її естетичних і матеріальних цінностей, на збереження природи для майбутніх поколінь. Добровільне дотримання моральних вимог, пов'язаних із ставленням до природи, передбачає переконаність в необхідності такої поведінки, а не страх за можливе осудження з боку оточуючих. Саме це дозволяє людині протидіяти будь-якому впливу, а також долати свої сумніви, які не відповідають екологічній необхідності [25; 27;30].

Як вважають І.Біла, В.Пісна, К.Федіна, З.П. Плохій та ін. формування відповідального ставлення особистості до природи, базується на знанні взірців

моральної поведінки, на порівнянні своїх дій і вчинків з такими зразками та їх оцінкою. Психологічна природа екологічних поглядів і переконань, які впливають на формування відповідальності, включає три основні компоненти:

- інтелектуальний (екологічні знання та інтелектуальні вміння світоглядного характеру, володіння прийомами причинно-наслідкового мислення);

- персональний (мотивація, відношення і оцінка, віра в необхідність охорони природи і т.п.);

- внутрішню готовність (бажання, намір, потреба реалізації своєї позиції у вчинках діяльності по охороні природи [4].

Екологічна відповідальність пов'язана з такими якостями дитини, як цілеспрямованість, зібраність, вміння мобілізувати свої можливості, самоконтроль, передбачення наслідків своїх дій в природному середовищі, критичне ставлення до себе та інших.

Вихователю необхідно знати, що екологічна відповідальність та інші явища соціальної відповідальності, виражається в таких емоційних станах: турбота, занепокоєння, старанність, тривога, напруженість, хвилювання, зосередженість, сумнів та ін. [25;30;47].

Названі відношення виявляються у вигляді необхідності, а також емоцій, симпатії, прив'язаності, любові, байдужості, ворожнечі, антипатії тощо [3].

Як зазначає З.П.Плохій, природа активно впливає на почуття і розум дитини, розвиває її сприймання, емоційність. Процес становлення та розвитку людських потреб і ставлень обумовлений емоційними переживаннями, що базується на наявному фонді потреб, мотивів і ціннісного ставлення [32].

В. В. Маршанська пропонує такі критерії емоційного ставлення до природи: особливості сприйняття природи; характер емоційної реакції на красу природи; характер мотивів ставлення до природи та її охорони; характер оцінки власного ставлення й ставлення інших до природних об'єктів [27,с.148- 154].

На думку О. І. Білан, соціальна відповідальність – є універсальною формою зв'язку і взаємозалежності особистості та суспільства [3, с.54].

Відповідальне ставлення дитини дошкільного віку до природи необхідно розглядати в якості стійкої риси характеру особистості. Вона характерна у вищій мірі позитивним відношенням до суспільних потреб і заснована на глибокому розумінні своїх вчинків, та соціальної ролі в екологічній ситуації.

Система потреб складає ядро особистості. Необхідність спілкування з природою включена в структуру біологічних і пов'язаних з ними матеріальних потреб, та ідеальних (духовних, культурних) потреб пізнання природи, сенсу життя, існування. Актуальність формування саме цієї потреби пояснюється загостренням суперечностей між відношенням до навколишнього середовища екологічної основи життя і ставленням людини до самої себе та її переконаннями [16;31].

Екологічні переконання - це суб'єктивне відношення людей до природи, Як будь-які моральні переконання, екологічне переконання сучасної дитини дошкільного віку повинно будуватися на основі принципів загальнолюдської свідомості [4; 5,с.9; 26].

Світогляд, ідеали, переконання дошкільників, які є одночасно мотивами його діяльності, в навчально-виховному процесі наповнюються екологічним змістом.

Дослідження З. П. Плохій засвідчило, що об'єкти та явища природи завдяки своїй виразності й динаміці привертають увагу дітей дошкільного віку й викликають зацікавленість, що сприяє позитивному емоційному ставленню до них. Водночас духовна взаємодія з природою має значний вплив на розвиток особистості, а також її мотиваційної сфери у ставленні до природного довкілля [31].

На думку В.Бусленко, потреба в спілкуванні з природою, в її збереженні включається в систему мотивів індивідуальної поведінки. Відповідальність на рівні мотивів виступає як соціально збуджуючий стимул.

Для педагога важливо, щоб потреба спілкування з природою впливала на соціальні потреби дошкільника, наприклад, постати певне місце в колективі, користуватися прив'язаністю друзів, увагою вихователя[4, с.22]..

Психологи відзначають, що у дітей старшого дошкільного віку суспільно важливі мотиви переважають над особистісними. Згідно дослідницьких висновків О. Л. Кононко, В. С. Мухіної вже наприкінці дошкільного віку дитина виявляється здатною усвідомлювати себе саму, і те місце, яке вона в даний час займає в житті [10].

Л.Ф.Обухова і О.В.Скрипченко зазначають, що емоційні процеси до шостого року життя стають більш урівноваженими. Проте саме емоції головним чином насичують всю діяльність дитини. На думку дослідників, "...все, у що включається дошкільник,... повинно мати яскраве емоційне забарвлення, інакше діяльність не відбудеться або швидко зруйнується. Дитина, в силу свого віку, просто не здатна робити те, що їй не цікаво" [46; с.61].

Питання емоційно-ціннісних орієнтацій інтенсивно розробляються останнім часом у вітчизняній педагогіці (З. І. Васильєва, Е. Н. Бондаревская, К. Ю. Біла, С. А. Козлова, Е. І. Корнеева, Є. К. Сулова, Н. Н. Кондратьєва, М. М. Подьяков). Автори переконливо доводять, що в дітей старшого дошкільного віку можливе формування бережливого ставлення до природи за умови відбору змісту знань і відповідної до організації дитячої діяльності[].

Дослідження З. П. Плохій довело, що об'єкти та явища природи завдяки своїй виразності й динаміці привертають увагу дітей дошкільного віку й викликають зацікавленість, що сприяє емоційному ставленню до них.

Посилення уваги до емоційної сфери особистості у процесі екологічного виховання характерне для досліджень, здійснених стосовно дошкільного віку (Л. В. Безрукова, О. Л. Кононко, В. В. Маршицька, З. П. Плохій, М. В. Роганова, Г. А. Хакімова). Науковці вважають, що тільки природа спроможна забезпечити дитині задоволення потреби у враженнях [40 ,с.218].

Емоційне життя дитини виявляється у формі почуттів, а почуття як стійкі емоційні стани можуть перетворюватися на характерні якості особистості.

Як зазначає Д.І.Струннікова, емоційно-позитивне ставлення до природи - не абстрактне почуття, а свідоме бажання дитини пізнати і захистити навколишній світ. Чим вищий рівень емоційно-позитивного ставлення до

навколишньої природи і стійкіше негативно-критичне, емоційно-вольове до фактів згубного впливу на неї, тим ефективніше буде проходити процес формування в усіх видах діяльності дитини [40].

В.В.Маршицька зазначає, що емоційні процеси до шостого року життя стають більш урівноваженими. Проте саме емоції головним чином насичують всю діяльність дитини. На думку дослідників, “...все, у що включається дошкільник, повинно мати яскраве емоційне забарвлення, інакше діяльність не відбудеться або швидко зруйнується. Дитина, в силу свого віку, просто не здатна робити те, що їй не цікаво” [27].

На думку науковця Т. Г. Стефаненко. у період дошкільного дитинства формується етнічна ідентичність – складова частина соціальної ідентичності особистості, психологічна категорія, що належить до усвідомлення своєї приналежності до визначеної етнічної спільноти [46].

При доборі засобів формування бережливого ставлення до природи рідного краю необхідно спиратись на концептуальні засади психології (Л.С. Виготський [9], А. В. Петровський [29], С. Л. Рубінштейн [41]) про взаємозумовленість інтелектуального й емоційного компонентів свідомості. Поведінка дитини переважно стимулюється емоціями, а ніж роздумами. Відтак почуття перетворюються в мотиви поведінки й спонукання до дії.

До кінця дошкільного віку в дітей повинна бути розвинута спостережливість, допитливість, любов і бережливе ставлення до природи. елементарна форма логічного мислення, здатність до аналізу і синтезу, уміння виділяти індивідуальні і загальні ознаки рослин і тварин, робити узагальнення.

За твердженням О. М. Леонтьєва, найбільший виховний вплив на особистість дошкільника здійснюють ті об’єкти та взаємозв’язки в природі, які дитина здатна зрозуміти, а згодом відобразити у практичній і творчій діяльності [21].

За Н.В.ЛисенкоОтже, формування бережливого ставлення в старшому дошкільному віці вимагає від педагогів спрямованості на виховання естетичного смаку, ідеалу, естетичної поведінки, бажання до естетичного перетворення

навколишнього світу [23].

Слід зазначити, що ознайомлення дітей дошкільного віку зі світом природи є найважливішим засобом формування гармонійної, всебічно розвинутої особистості, що володіє знаннями й навичками екологічно доцільної поведінки в природі.

Психолого-педагогічна характеристика особливостей розвитку дітей 5-6 річного віку засвідчує, що високий рівень пізнавальної активності, емоційна чутливість, діяльнісна налаштованість, зацікавленість явищами навколишнього світу є підґрунтям до визнання старшого дошкільного віку найсприятливішим для формування бережливого ставлення до природи.

Отже, ставлення виступають необхідним атрибутом життєдіяльності дитини і водночас важливим чинником її особистісного розвитку [30].

Формування бережливого ставлення до природи в старшому дошкільному віці вимагає від педагогів спрямованості на виховання естетичного смаку, ідеалу, естетичної поведінки, бажання до естетичного перетворення навколишнього світу

Таким чином, навчально-виховний процес повинен бути спрямовано на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки і діяльності із охорони природи, переконання – в соціальній обумовленості відношення людини до природи. Лише у процесі діяльності дитина формується як особистість

РОЗДІЛ 2. НАПРЯМИ ПСИХОЛОГО–ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ФОРМУВАННЯ БЕРЕЖЛИВОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ

2.1. Значення природи в житті людини

Взаємодія людини і природи дає не тільки позитивні, а й негативні наслідки, зазначають Г. О. Бачинській, Н. Ф. Яришева. Втрати, що їх при цьому зазнає природа, лише частково можуть бути компенсовані самою природою. Як правило, порушений стан відновлюється протягом тривалого часу. Нерідко більшість таких порушень взагалі неможливо відновити без сторонніх зусиль. Тому природу потрібно охороняти [28; 55].

Чимало наук займаються вивченням природи. Ці науки належать до розряду природничих, однією з них є екологія.

Психологічна енциклопедія дає таке визначення: екологія - біологічна наука, що вивчає взаємовідносини організмів і середовища. [35]

Екологія - теоретична основа охорони природи і раціонального використання її ресурсів

Охорона природи – це система науково – обґрунтованих заходів, спрямованих на збереження, раціональне використання і розвиток природних сил в інтересах суспільства.

Н.Ф. Яришева відмічає, що охороні підлягають повітря, земля, вода, тваринний і рослинний світ. Особливо багато зусиль треба докладати для охорони живої природи, бо її втрати є безповоротними [56].

Так більшість пустель світу, на думку Н. Ф. Яришевої, виникло внаслідок діяльності людини, а не в процесі кліматичних змін (наприклад, пониззя Дніпра – Олешня, яке ще за скіфських часів було перетворено на масив рухливих пісків) і тільки зусиллям людей відбулося відновлення ліса.

У зв'язку з освоєнням нових земель усе менше залишається природних ділянок із природною рослинністю. У результаті цього зникають місця перебування багатьох дикорослих рослин і тварин. Іде збідніння видового складу на всій земній кулі [55].

Дослідження вчених (Г. О. Бачинській, Н. Ф. Яришева) показали, що рослинні ресурси нашої планети обмежені. Якщо бездумно знищувати живу природу вона може не відновитися й через багато років.

Видатний учений К.А.Тимірязев, вказуючи на величезне значення рослин у житті людини, закликав бути уважними до зелених рослин, які дають людині необхідне тепло, годують, одягають її. Тому треба вивчати рослини і бережливо ставитись до них. Цей заклик ученого особливо актуально звучить зараз, коли на всій земній кулі гостро стоїть питання про збереження зеленого дивосвіту, формування у підростаючого покоління знань, спрямованих на покращення навколишнього середовища [55].

Рослинам належить унікальна планетарна роль. Вони перетворюють сонячну енергію в енергію хімічних сполук (фотосинтез), що дозволяє їм створювати органічні речовини з неорганічних. Усі живі істоти існують на Землі завдяки цим речовинам, які є джерелом їхнього живлення, а також виділяють кисень, необхідний для дихання.

Ґрунт формується у безпосередньому зв'язку з рослинами, від яких залежить його родючість. Важливе значення має кам'яне вугілля і торф, які утворилися з рослин [55].

Зелені насадження є фільтром для очищення повітря, поглинають шуму. Рослинний покрив утримує поверхневі води і поповнює запас ґрунтових вод, регулює течєю річок. Допомагає у боротьбі з ерозією ґрунтів, суховіями. Рослини впливають на клімат, їх використовують в їжу всі організми, у тому числі людина. Деревна рослинність – сировина для народного господарства (папір, меблі, фарби, будівельні матеріали, визначають які рудні копалини залягають в певному місці) [55].

Важливо на доступному матеріалі показати дітям значення рослин у покращенні повітря (у парку, в лісі, на луці дихається легше, повітря чисте, духмяне) ґрунту. Слід навчити дітей розуміти значення рослин для тварин (комах, птахів, ссавців) і рослин для тварин [28; 55].

Що стосується тварин (за Г.О.Бачинським), дикі тварини мають велику наукову, культурну та матеріальну цінність, а саме – вони дають хутро, м'ясо, лікарську і технічну сировину, племінний матеріал для звірівництва (одомашнення, покращення порід домашньої худоби). Конструктивні

особливості тіла тварин використовуються для моделювання механічних пристроїв [28 с.69].

Поряд з цим треба показати роль природи у житті людини: задоволення потреб в їжі, виготовленні одягу, будівництві житла, лікуванні, можливості орієнтування у часі, просторі, зміні погоди, сприйнятті прекрасного і відтворення його у мистецтві, побуті. значення, як джерела естетичних вражень.

Необхідно пам'ятати, природа забезпечує живий організм повітрям, водою, їжею, тобто всім необхідним для його нормальної життєдіяльності. У цьому — її біологічна цінність. Соціальна значущість природи полягає в її духовних цінностях — пізнавальних, естетичних, моральних.

Неоціненне значення природи в житті людини вимагає бережливого ставлення до неї.

2.2. Засоби методи та прийоми ознайомлення дітей з природою

Я. А. Коменський уважав, що пізнання природи дитиною повинно починатися з реальних явищ і предметів. Навчання треба починати "не з словесного тлумачення про речі, а з предметного над ними спостереження"[16, с.12].

К. Д. Ушинський в окремих своїх творах розкрив методи, користуючись якими педагог ознайомлює дітей з природою. Важливу роль при цьому він відводив наочним методам. Серед наочних методів домінувальну роль науковець уважав спостереження, вважаючи, що тільки процес порівняння робить зовнішній світ надбанням розуму. Широко слід використовувати розповідь, вона доповнює інші методи і подобається дітям більше, ніж читання [52].

Керуючи пізнанням дошкільниками природи та формуванням у них різних навичок і вмінь, вихователь застосовує різноманітні методи і прийоми. А.М.Богущ, О.О. Веретеннікова, Н.В.Лисенко вважають, що перевагу слід віддавати тим методам і прийомам, які забезпечують безпосереднє сприйняття дітьми природи і активне оволодіння навичками[5].

Дослідження провідних науковців сучасності (Л. В. Артемової, А. М. Богуш, З. Н. Борисової, Н. Ф. Виноградової, Н.М.Горопаха, Н. В. Лисенко, Т. І. Поніманської, Н. Ф. Яришевої та ін.) засвідчують, що ефективними формами та методами ознайомлення з природою є ті, що забезпечують емоційно-чуттєве сприймання. До таких методів належать спостереження, експеримент, праця, ігри [12;23; 34].

Дітей старшої групи ознайомлюють з природою в основному шляхом спостережень під час екскурсій, прогулянок, ігор та праці. Але в цих групах велике місце відводять бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, діафільмів і кінофільмів, читанню художньої літератури.

Д. І. Струннікова вказує на доцільність організації з дітьми старшого дошкільного віку безпосереднього сприймання природи у процесі проведення спостережень, екскурсій, дослідів, експериментів, праці в природі [47].

Спостереження — це цілеспрямоване сприйняття, складний пізнавальний процес, в якому поєднуються чуттєве і раціональне.

На думку Т.І.Мантули, В.В. Маршицької, в процесі спостережень треба використовувати різноманітні аналізатори дітей, залучаючи їх до розглядання об'єкта, слухання звуків, які він видає, погладжування або обмацування, і правильно називати те, що діти сприймають. Іноді виникає необхідність доповнити спостереження дітей розповіддю [26: 27].

Спостереження як метод, відрізняючись від спостереження як виду діяльності, має принципові особливості, що дає змогу йому «керувати» практичними діями і осмисленнями фактів з життя природи. Основною особливістю спостереження є невтручання у перебіг явищ природи. Це надає йому переваги над іншими методами, тому що забезпечує максимальну об'єктивність уявлень дітей.

Заняття містять у собі надзвичайно великі можливості. В практичній діяльності вихователі найчастіше проводять такі заняття: милування природою, мандрівки; показові, комплексні, інтегровані, сюжетно-рольові, тематичні, дидактичні ігри та ін. [12; 24; 31].

Дуже важливо, щоб діти брали участь у процесі дослідження природи, вважають Н.В.Лисенко Т.І.Мантула, оскільки ті вміння, які вони розвинули у собі, стануть в нагоді впродовж усього життя. До цих умінь належать спостереження, порівняння, опис, передбачення, повідомлення, класифікація.

Саме в обсязі практичної, трудової та ігрової діяльності виявляється готовність дітей до творчих перетворень і збереження навколишньої природи.

Виконання дітьми практичних завдань, передбачених програмою дошкільної установи, сприяє, таким чином, глибшому осмисленню ними теоретичних знань, тобто все відбувається у неподільному взаємозв'язку.

Серед методів чільне місце посідає ігрова діяльність. Саме у ній формуються моральні норми і правила поведінки в природі.

Дидактична гра, показ картин також відіграють важливу роль у пізнанні дітьми природи [29;31].

Поряд із цими методами широко застосовуються засоби, що ґрунтуються на слові вихователя: розповідь, читання художніх творів, бесіди, які проводяться з демонструванням натуральних об'єктів або їх зображень. Застосовуючи той чи інший метод, вихователь використовує безліч різних прийомів [23,26].

Добираючи матеріал для роботи з бережливого ставлення дошкільників до природи, на думку Н.В.Рогальської, треба добирати цікавий народний фольклор (загадки, оповідання, казки, прислів'я та ін.).

Також вихователь може ознайомлювати дітей з природою за допомогою кінофільмів, діафільмів, діапозитивів. Їх використовують для уточнення, узагальнення і систематизації знань дітей, формування уявлень про недоступні для безпосереднього сприймання об'єкти.

Але незвичайність і новизна матеріалу усвідомлюються дошкільниками тільки в порівнянні з тим, що їм відомо з минулого досвіду.

Як вважає Т.І.Поніманська, актуалізація особистого досвіду важлива і для встановлення зворотного зв'язку в навчанні, оскільки створюється можливість для індивідуалізації дидактичних прийомів на екскурсії, для того щоб кожна дитина виявила активність, відчула, що дізналася про щось нове [34 с. 19-28].

Завдяки сукупності зазначених вище прийомів створюється емоційна спрямованість на майбутню діяльність, і на цьому тлі чітко формулюється її мета. Вона є сполучною ланкою між раніше набутим досвідом дітей і тим, що їм належить пізнати, зрозуміти, осмислити.

Проблемні запитання (на думку Т.І.Поніманської) — одна з найпоширеніших і найдоступніших для дітей форм, що спонукає дитину до пізнання природи, закріплюють знання про правила природокористування [34].

Різноманітність і ефективність методів і застосовуваних прийомів характеризують майстерність вихователя.

Таким чином, форми, методи, засоби, прийоми роботи мають бути досить різноманітними та сприяти розв'язанню таких завдань:

- формуванню естетичної спостережливості та здатності до концентрації уваги під час сприймання об'єктів і явищ природи;
- сприянню розвитку судження, тобто вміння висловити думку щодо суттєвих та естетичних властивостей природних об'єктів;
- вихованню естетичних почуттів, бережливого ставлення до об'єктів живої природи;
- сприянню розвитку допитливості та творчої уяви.

Запорука успішного формування бережливого ставлення дошкільнят до природи — якнайширше застосування різноманітних ефективних форм і методів навчання. Такими, зокрема, є ігри, словесно-логічні завдання, фенологічні спостереження, практично-дослідницька робота тощо.

Таким чином, у процесі ознайомлення дітей із природою в закладі дошкільної освіти, вихователі використовують різні методи: наочні (спостереження, демонстрація фільмів, картини); практичні (ігровий метод, праця); елементарні (досліди); словесні (розповіді вихователя, читання художніх творів, бесіди).

Що стосується засобів, які використовують вихователі такі: - настінні (наочні засоби навчання – малюнки, плакати, фотографії, таблиці, ілюстрації, муляжі, гербарій, об'єкти природи);- аудіозаписи (пластинки, касети); -

відеозаписи.

Засоби, що використовують вихователі такі: - настінні (наочні засоби навчання – малюнки, плакати, фотографії, таблиці, ілюстрації, муляжі, гербарій, об'єкти природи);- аудіозаписи (пластинки, касети); - відеозаписи.

2.3. Методика роботи з формування бережливого ставлення до природи дітей старшого дошкільного віку

На початку роботи, для з'ясування стану проблеми дослідження в закладі дошкільної освіти та проводимо:

1. бесіди з вихователями щодо формування бережливого ставлення у старших дошкільників до природи, та спостереження за навчально-виховним процесом.

Аналіз відповідей вихователів показав, що вони правильно розуміють необхідність такої роботи, ознайомлюють дітей з природою, але недостатньо уваги приділяють питанням її охорони, правилам поведінки в природі та бережливому ставленню дошкільників до об'єктів природи. Вихователі зазначили, що відчувають труднощі у роботі в цьому напрямку, тому що недостатньо методичних рекомендацій щодо проведення такої роботи.

2. Анкетування батьків, з метою дізнатися, як вони формують у дітей бережливе ставлення до природи (див. Дод. А).

Результати показали, що така робота майже не проводиться.

3. У процесі експериментального дослідження проводився контрольний зріз знань дітей про природу та їх ставлення до природних об'єктів.

Для дослідження було взято 2 групи дітей старшого дошкільного віку, задані такі питання:

1. У якої рослини та тварини є голки? (У ялинки та їжачка).
2. В яку пору року на деревах розпускаються листочки?(Навесні)
3. Лев – дика чи домашня тварина? (Дика). .
5. Коли збирають врожай з полів та городів? (Восени)

6. Чи може людина жити без живої природи? Неживої природи? Чому?

7. Чи потрібна природа людині?

Критеріями оцінювання є правильність відповідей: на всі питання – високий рівень, на 3 питання – середній, на 1-2 питання – низький рівень.

Результати представлені в таблиці 2.1.

Таблиця 2.1.

Результати визначення рівнів сформованості знань про природу та відношення до неї у дошкільників (початок роботи)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього (%)	Кількість	Всього (%)
Високий	1	4,3	1	4,5
Середній	12	52,2	12	54,5
Низький	10	43,5	9	41,0

На основі отриманих даних можемо констатувати, що результати в контрольній та експериментальних групах майже однакові і відповідають середньому, низькому та частково високому рівням.

Ураховуючи результати констатувального експерименту, перед нами постало завдання підвищити природничі знання дітей, з'ясувати значення природи в житті людини та сформувані мотиви природоохоронної діяльності.

Пропонуємо удосконалити методику роботи з виховання у старших дошкільників бережливого ставлення до природи, що складається з:

2. Робота з батьками. Для організації практикумів для батьків, ми пропонуємо консультації за напрямками вирішення та реалізації завдань екологічного виховання (статті, поради, папки-пересувки).

2. Робота з дітьми. Ми склали перспективний план, який містить в собі заняття, екскурсії, прогулянки, проведення з дошкільниками дослідів з об'єктами природи, працю в природі, розгляд ілюстрацій, бесіди, екологічні тренінги, дидактичні ігри тощо.

Методика включала у себе два етапи роботи під час яких вирішувалися такі

завдання:

етап – уточнити організаційні вимоги до застосування розроблених засобів виховного впливу особистісно - орієнтованої технології бережливого ставлення до природи;

2 етап – з'ясувати зміни в ставленні старших дошкільників до об'єктів природи.

Для перевірки ефективності запропонованої методики робота проводилась в експериментальній групі, (в контрольній групі - робота проходила традиційно).

Ідеї бережливого ставлення до природи можна втілювати в різний спосіб. Скажімо, під час сезонних екскурсій до лісу (парку, водойми), коли діти спостерігають за змінами як у живій, так і в неживій природі та за працею людей, перевіряють прикмети про зміну погоди, з'ясовують особливості пір року; в ході яких виявляються ті рослини, тварини найближчого оточення, що потребують охорони.

Велике місце відводиться бесідам, розповідям вихователя з використанням картин, кінофільмів, читання художньої літератури.

Не бракує й доступних для дітей видів практичної природоохоронної діяльності. Це "догляд за квітниками та кімнатними рослинами в живому куточку; робота на навчально-дослідній ділянці, озеленення дитячого садка; збирання насіння та плодів для пернатих; висаджуванні дерев і кущів на подвір'ї, регулярна підгодівля птахів узимку, розвішування шпаківень (разом з дорослими)" [26, 56]. Вже один цей перелік свідчить, що у вихователя є чимало можливостей для формування в дітей необхідних практичних навичок.

Широкий простір для формування бережливого ставлення до природи забезпечують й інші види природничих завдань: виготовлення гербаріїв дикорослих рослин, альбомів про різноманітність рослин й тварин рідного краю; виготовлення аплікацій з природного матеріалу тощо.

При цьому слід пам'ятати, що всі види й форми виховання бережливого ставлення до природи дають найбільший ефект тоді, коли їх застосовувати комплексно, не зводячи до буденного повторення вивченого матеріалу, їхня мета

— розширити, поглибити, систематизувати набуті знання, сформувати в дітей уявлення про природу як джерела добра і краси, матеріального й морального благополуччя.

Особлива увага приділяється вихованню у дітей відповідальності за збереження навколишнього середовища як важливого фактора існування людини. Тут можна використовувати тренінгі (див. Дод Б).

За Д.Романовською, метою тренінгів є: – формувати у дітей: поняття «природа», її значення для життя рослин, тварин, людей; – здійснювати корекцію екологічних установок особистості до прагматичного ставлення до природних об'єктів (з метою зміни та корекції поведінки); – розвивати: екологічну свідомість (усвідомлення себе як частинки природи) [39].

Вихованню в дошкільнят бережливого ставлення до природи сприяють знання із соціальної екології, які можна надати в процесі опрацювання таких тем: «Що я можу зробити для збереження рослинного (тваринного) світу рідної природи».

Жива природа залежить від неживої природи. Уявлення про неживу природу дітям варто пропонувати для того, аби вони розуміли, що вона однаково потрібна для рослин, тварин, людей. Тому слід кожному навчитися визначати і називати її основні ознаки і властивості, вміти встановлювати найпростіші зв'язки і взаємозалежності в її стані.

Вивчаючи й аналізуючи довкілля, діти виявляють факти його забруднення, моделюють ситуації і знаходять можливий шлях позитивного їх вирішення у формі предметних, ігрових ситуацій, праці, спостережень на яких кожна дитина має змогу одержувати первинні результати в пізнанні навколишнього світу.

Наприклад, можуть спостерігатися зміщення часу сезонного розвитку дерев, кущів, трав поблизу промислових підприємств під дією забруднення повітря і ґрунту тощо.

У формуванні уявлень дітей про ґрунт доцільно виходити з того, що його властивості, а також властивості рельєфу суттєвим чином визначають життя

рослин, тварин і людей. Його слід розглядати, як самостійну гігантську екологічну систему, яка має вирішальний вплив на всю біосферу: активно впливає на кругообіг речовин; підтримує газовий склад атмосфери; є субстрат для рослин — середовище існування для тварин; об'єктом для народногосподарської діяльності людей, носій корисних копалин, екологія ґрунтів.

Важливе місце відводиться дослідницькій пошуковій роботі. «Дітям не слід відразу давати відповідь, а пропонувати самим знайти її».

Оскільки внаслідок дослідної діяльності у дітей формуються елементарні навички пошукової роботи, виникає посилений інтерес до явищ живої та неживої природи і тим самим активізується стан природоохоронної діяльності.

Так, вихователь може розпочати дослід, спрямований на розв'язання проблемного завдання про залежність життя рослин від наявності світла і води, з такого запитання до дітей: «Що трапилося б з рослинами, якби настала вічна ніч?» та ін. Зробити висновки.

За певною схемою (Н.В.Лисенко, В.В. Маршицька, З.П.Плохій) пропонують дітям охарактеризувати екологічні фактори - світло, температуру тощо. Температура, як і світло, зумовлює певну поведінку тварин і рослин, наприклад, зимову сплячку, заціпеніння, «сон» рослин, тощо [23; 27; 32].

Проведення серії дослідів, практичних дій, розкриття за допомогою конкретних прикладів впливу сонця (світла і тепла) на рослини, тварин і на людину спричинюють суттєву логіку в їхніх судженнях, здійснюють розкриття основної ідеї, яка закладена у зміст спостережуваного: Сонце — джерело життя на Землі.

Подальшу роботу з дітьми доцільно провести у вигляді спостережень, під час яких дітей легко переконати в тому, що рослини без води, повітря і світла можуть загинути. Підвести дітей до формування узагальнюючих уявлень про наявність таких потреб у всього живого допоможуть розповіді вихователя про життя різних тварин і рослин. Всі ці знання повинні нести також інформацію про необхідність догляду за живими об'єктами природи і бережливе до них

ставлення.

Використання завдань порівняльного характеру, (на думку Т.І.Мантули), сприяє формуванню у дітей навичок наукового аналізу явищ і закріпленню конкретно позначених понять. Для цього дошкільникам слід запропонувати завдання такого типу «Визначіть за кольором листків, пагонів тощо, яким рослинам бракувало світла? Чим відрізняється «поведінка» різних рослин в сонячний день? Якою є поведінка тварин за негоди?». У відповідях дітей на такі запитання повинні бути докази, аргументи, що відрізняються чіткістю і логічністю, в яких правильно виділяються причини і наслідки. Діти підходять до розуміння значення тепла не лише для розвитку рослин, а й для розвитку і росту тварин [26].

Праця в природі має виняткове значення для формування бережливого ставлення до природи.

Праця є важливим засобом формування у дітей правильних уявлень про природу. Діти повинні розуміти, що і для чого вони роблять.

Наприклад. Перш ніж обкопувати дерева, звернуть увагу на тверду корку землі під деревом і пояснити, що через це до коріння не доходить повітря, отже, дерева погано ростимуть. Діти самі роблять висновок: треба розпушити землю, щоб повітря змогло пройти до коренів.

Після обрізування гілок у дерева, треба зрізи замазують фарбою, щоб рослина не хворіла. Взимку кругом дерева нагортають сніг, щоб не промерзло коріння (інакше воно загине). Виховання добрих почуттів, бажання допомогти живим істотам свідчить про усвідомлення дитини бережливого ставлення до природи.

Діти прибирають ділянку від листя восени, взимку згрібають сніг під дерева і кущі.

Навесні – вирощують квіти, овочі, ягоди. Слідкуючи за їх ростом і розвитком, відмічають і порівнюють зміни у рості.

Особливість в тому, що діти мають справу с живими об'єктами. Щоб добре доглядати за рослинами треба любити їх, дбайливо до них ставитись, багато знати про них.

Небажано, спостерігаючи за рослинами, щоразу підкреслювати їх красу, постійно нав'язувати нецікаві для дітей форми роботи. Це може призвести до формального підходу в роботі.

Зацікавити дітей роботою та закріпити знання про природу допомагають загадки, вірші. Наприклад, проаналізувавши вірш П.Воронька «Поливала я порічки» діти дійшли висновків: ягід було багато, тому, що дівчинка добре доглядали за рослинами.

У формуванні бережливого ставлення дошкільника до природи важливу роль відіграє гра. Найважливішим результатом гри є пізнання навколишнього світу та побудові гармонійних стосунків з природою.

Наприклад. Гра-запитання «Що раніше, а що потім?» (екологічні ланцюжки); гра «Я і не я» Мета: визначити рівень знань дітей про поведінку в природі. Вихователь запитує дітей, які на кожне запитання відповідають "Я" або "Не Я". Хто грядку копав? Хто деревце садив? Хто квіти поливав? Хто гілку ламав? Хто пташку в лісі лякав? Хто годівничку робив?

За Н.В. Лисенко, використання дидактичних ігор дозволяє розвинути знання дітей про взаємозв'язки людини з природою, про об'єкти природного оточення, які необхідно знати, щоб вміло їх використовувати і оберігати [23, с.27].

Питання екологічної освіти розв'язують сюжетно-рольові ігри. Це ігри в лісових жителів, мандрівників. Вони дають можливість кожній дитині прийти до власного вибору взірця поведінки, найближчого до її інтересів, почуттів, переконань. В центрі цих ігор повинні бути взаємовідносини людей, їхнє співчуття, що спонукає допомогти, захистити та бережливо ставлення до природного середовища.

Добираючи об'єкти та явища природи для ігрових завдань, тренінгів, слід брати до уваги те, що ставлення дитини до природи загалом формується крізь

призму й ставлення до об'єктів найближчого оточення.

Виховуючи бережливе ставлення у дітей, вихователі повинні приділяти особливої увагу наступним питанням: розумінню самоцінності природи; усвідомленню дитиною себе як частини природи; формуванню бережливого ставлення до природи, уміння бачити її красу й неповторність; розумінню того, що в природі все взаємозалежне й порушення однієї зі зв'язків веде за собою інші зміни; розумінню того, що не можна знищувати те, що не можемо створити; засвоєнню початкових відомостей про раціональне використання природних ресурсів на прикладі використання води, енергії в побуті; формуванню навичок екологічно доцільній поведінки в природі.

Використання елементів народознавства у вихованні бережливого ставленні дошкільників до природи.

Наші предки до природи — до сонця, місяця, землі, води, рослин, тварин — ставилися як до живих. Вони розмовляли з природою, просили їх про допомогу, влаштовували на її честь свята.

У дослідженнях Н. С. Белобородової, О. М. Денисюк, Л. В. Кокуєвої доведено, що старший дошкільний вік є сприятливим для ознайомлення дітей з історією та природою рідного краю. Тому слід використовувати значну кількість фольклорних і літературних творів (казок, переказів, легенд, оповідей, віршів тощо) присвячених: - природі рідного краю; - повсякденному життю народу; - звичаям і обрядам календарного циклу [3].

Доцільність прилучення до народних традицій обґрунтована у дисертаційній роботі На підставі теоретико–експериментального дослідження С. Д. Кириєнко стверджує, що в п'ять-шість років дитина починає цікавитись традиціями та природою рідного краю [18, с.94-95].

У сільському господарстві наші предки використовували знання, отриманні під час фенологічних спостережень в природі: "Овес сій, коли березовий лист стане розвиватись" або "Сій овес до розпускання осики" .

Прогнозували погоду. Ось декілька прикладів: Дуб раніше від ясена листки розпустить - на сухе літо. Якщо довкола жовтої акації кружляє багато комах -

чекайте погоди. Якщо вранці квітки жовтої акації різко пахнуть, знайте, що це на грозу. Запах бузку посилюється на дощ тощо.

Л.М. Різник наводить приклад: "Посієш вчасно — збереш рясно". Ряд прислів'їв показують, що природа є найважливішою цінністю життя людини: "Земля наша - мати — всіх годує", "На чорній землі білий хліб родить", "Хто полю годить, тому жито родить". Особливого значення мають прислів'я і приказки, в яких йдеться про необхідність дбайливого ставлення до природи: "Горнися до природи — не матимеш пригоди"[37].

Зразки народної мудрості, народні прислів'я і приказки, допомагають дітям глибше зрозуміти те чи інше явище, змушують замислитися над станом природи, спонукають турбуватися про неї.

Народні прикмети про особливості пір року, зміни в погоді. Вони пов'язані насамперед з атмосферними явищами, кольором неба, хмарністю, швидкістю і напрямом вітру та ін., а також зі станом рослин, поведінкою тварин.

За останні роки досліджено ефективність використання усної народної творчості у моральному (Л.І.Степаненко, С.О.Стефанюк, К.І.Плівачук), екологічному (Л.М.Різник, В.В.Скутіна), естетичному вихованні (Р.І.Дзвінка, Г.І.Карась, В.В.Пабат) [18, с.50; 37].

Різник Л.М. вважає: "Через природоохоронні традиції наступним поколінням передавались екологічні уявлення українського народу, його погляди та цінності у системі людина-природа, формувались стійкі стереотипи бережливого ставлення до природи " [37].

Високу ефективність має доцільність використання народних загадок про природу, що примушує дитину думати, аналізувати, розвивати спостережливість, фантазію. В загадках підкреслюються взаємозв'язок між неживою і живою природою, наприклад: Що таке: живе і ллється, часом на камінь дереться. Як немає — все всихає, звір і птах помирає. (Вода)

Краса рідного краю, чарівні картини природи - провідна тема, передусім, веснянок. Веснянка привчає дітей спостерігати й розуміти явища навколишньої природи, помічати зміни в ній, відчувати її красу, бажання бережливо ставитися

до природи.

Використовуючи елементи народознавства у вихованні бережливого ставлення до природи дають дітям: - елементарні екологічні знання; - дохідливо пояснюють взаємозв'язки компонентів системи "людина - суспільство - природа".

Н.В.Рогальською засвідчено, що “вихователі здійснюють формування народознавчої обізнаності дошкільників засобами української народної дошкільної педагогіки, але при цьому не керуються регіональним принципом ознайомлення дітей з природою рідного краю...” [38, с.67].

У наукових працях Т. А. Котлякової ,Л. П. Лашкової досліджувались найефективніші форми ознайомлення дітей з фольклором рідного краю, одна з них - це сезонно-обрядові ігри типу «Горішок», «Подольночка». В давні часи такі ігри проводилися в певні пори року, у дні календарних свят. Так, напередодні Івана Купала можна розучити з дітьми народну гру «Горю-дуб»; перед Благовіщенням – «Перепілочку», «Кривий танець; на свято Стрітіння – «Горобейка», «Ой летіла зозуленька» тощо.і супроводжувалися піснями й хороводами. Деякі з них починалися магічними зверненнями-заклинаннями до сил природи [21, с.77].

Тому необхідно використовувати елементи народознавства, стимулювати допитливість та інтерес дітей до пізнання природи: - описами її об'єктів та явищ (у народній творчості — народні прислів'я, загадки, приказки, прикмети, вірші, легенди тощо); - активізувати знання і практичний досвід дітей у різних видах діяльності (гра, праця, науково-дослідна діяльність, навчання);- пристосування рослин і тварин до змін у неживій природі тощо; ознайомити дітей з перлинами народної мудрості про бережливе ставлення людей до природи.

Роль вихователя полягає в тому, щоб знайти підхід до кожної дитини, зайнятій цікавим завданням, стимулювати допитливість та інтерес до природи.

Вихователь повинен сам бути носієм високої екологічної культури, мати цілісну систему наукових поглядів на проблему взаємовідносин і співіснування з природою.

Відомо, що не можна дати повного уявлення про об'єкти і явища природи, показавши їх лише раз. Тому до одних і тих же об'єктів та явищ необхідно повертатись неодноразово у різні пори року. (дерево восени — з жовтим листям; зимою - з голими гілками; весною — з молодим листям та квітками; влітку — з плодами). Обов'язково давати різноманітні знання про природу рідного краю, контрасти пір року (холодна зима з відлигами, сонячне тепле літо).

Опишемо деякі фрагменти удосконаленої методики Основна якісна відмінність полягає в тому, щоб ознаки і властивості живих об'єктів з'ясувати через їхню значущість у природі та житті людини.

Наприклад. Екскурсії. Тема: «Жива природа. Рослини».

Підготовча робота. Спочатку увага приділяється весняним рослинам. Запитати у дітей, які вони знають весняні рослини? Серед них є рослини - космополіти, це ті, що можна зустріти в будь-якому місці. Але є й такі, що дуже рідко зустрічаються в природі?

Сказати, що сьогодні йтиметься про весняні рослини, більшість яких потребує захист і порятунку. Можна прочитати такий вірш.

Не рвіть, не нищить, не топчуть

Ви квіточку духмяну.

Вона себе не захистить —

Я їй на захист стану! - (Флора)

Запитати: Діти про що йдеться в цьому вірші? Хто така Флора? А хто ж тоді Фауна? У переносному розумінні це — тваринний і рослинний світ нашої планети.

Флора — це рослинний покрив Землі. Під флорою розуміють видовий склад рослинності. Визначення видового складу флори дає уявлення про загальну кількість видів, які живуть на певній території. Кількість видів, що становлять флору, і визначає багатство рослинного покриву Землі.

Під час роботи з ознайомлення дітей з природою, виховання любові та бережливого ставлення до неї, вихователю важко обходитися без художньої літератури, що розвиває інтерес до природи. Прослухавши вірш, оповідання,

казку, діти починають уважніше придивлятися, до всього, що живе довкола них.

Читання та обговорення літературних творів («Ранньовесняні квіти» В.І. Шевчук, вірш М. Лисич «Фіалка», казка Н. Павлової «Під кущем», «Конвалії» М. Познанської) тощо.

Хоч якими захоплюючими й цікавими не були б розповідь вихователя про природу, навколишній світ в усій своїй красі і неповторності відкриється перед дитиною лише тоді, коли вона сприйматиме його безпосередньо. Тому планується екскурсія в природу.

Під час сезонних екскурсій у природу, необхідно звертати увагу дітей на характерних ознаках кожної пори року, доцільно формувати почуття прекрасного, любов до рідного краю, навички поведінки в природі, оцінки позитивних і негативних дій людини стосовно навколишнього середовища.

Діти мають усвідомити, що життя людини, її матеріальне й моральне благополуччя залежать від стану навколишнього середовища.

Перед початку екскурсії провести бесіду морального змісту про поведінку в природі. Наприклад, прочитати вірш

Все на землі потрібно берегти:

І птаха, й звіра, і оту травинку.

Не чванься тим, що цар природи ти,

Бо, врешті, ти лише її частинка.

Нагадуються правила поведінки в природі (не рвати квіти, не затоптувати молоді насадження, не ламати гілки, не галасити не залишайте сміття) тощо. Ознайомити із застережними знаками, що допомагають: створити гармонійні відносини з довкіллям; виступають як регулятор екологічної рівноваги середовища, у якому живе людина, рослини, тварини; регулюють правила поведінки в природі.

Починаючи екскурсію, слід надати змогу естетично сприйняти краєвиду місцевості, підкреслюючи це віршами, використовуючи загадки, цікаву інформацію про об'єкт спостереження.

Під час спостережень, за допомогою питань, повсякчас спонукати

дошкільників пильно придивлятися до всього, що поруч з ними, встановлювати зв'язок між ними та явищами неживої природи, звертати увагу на їх красу.

Вдало підібрані загадки та вірші допоможуть дитині побачити особливості рослин, допоможуть краще запам'ятати властивості та її характерні ознаки. Наприклад, розглядаючи кульбабку (рослина – космополіт)

Квітка має різний колір,
Молоденька – золота,
У дворі, на лузі, в полі,
Постаріє – геть сіда. (Кульбаба)

Діти відгадують, вихователь демонструє відгадку (листівка, малюнок) і розповідає про неї.

Влітку показати дітям, як з кульбаби бджоли збирають пилок, згодом, як відцвіла кульбаба,

Якщо екскурсія проводиться восени можна підкреслити як змінилися за літо ці рослини, наприклад вказати на зміну кульбаби, як змінилася її квітки (суцвіття), листочки. Яке у неї насіння з «парашутиком». Як розповсюджується кульбабка? Яке її значення в природі.

Слід направляти увага дітей на зміни, які відбулися з тією або іншою рослиною, а також з'ясувати їхні причини. Треба завжди пам'ятати, щоб згубити рослину, потрібні хвилини, а виростити – іноді роки.

Підкреслювати значення природи для людей та необхідність її оберігати (в ній багато корисного, цікавого – це наше багатство і краса). Постійно нагадувати, «Дивовижне поряд» — треба тільки вміти бачити його.

Але треба пам'ятати, що сама по собі природа не розвиває і не виховує. Залишивши дитину наодинці з нею, годі сподіватись, що вона під впливом навколишнього середовища стане розумнішою, глибоко моральною.

Діти виявляють турботу передусім про ті об'єкти, які бачили, про які мають відомості; незнання ж спричинює в кращому разі байдужість. Іноді ж, не усвідомлюючи наслідків негативного ставлення до навколишнього, діти завдають шкоди рослинам (тваринам).

На екскурсіях дітям необхідно на прикладах показати, що рослини беззахисні - не видають звуки, не рухаються, не захищаються.

Запитати, а чи завжди ви добре ставитесь до природи?

Розповісти, що дуже часто, повертаючись із прогулянки, дорослі й діти несуть цілі оберемки квітів, щоб помилуватись ними вдома. Особливо багато знищують весняні квіти: (конвалії, дзвоники, сон-траву, ряст, підсніжники тощо). Якщо не обережно назбирати багато квітів, на рослинах залишаться рани, рослини будуть довго хворіти, її ріст припиняється, або вона може загинути. І зірвані квіти швидко в'януть. Не знищуйте рослини, залиште їх в природі, любіть і оберігайте їх, нехай ще хтось помилується їх красою.

Слід на кожній екскурсії організувати різноманітну практичну діяльність. Наприклад, замалювати рослину, знайти рослини, що охороняються.

Запропонувати, щоб дитина вибрала у найближчому оточенні дерево, що їй видається привабливим, і спостерігала над його цвітінням, прив'яданням і зимовим сном. Нехай вона відноситься до дерева, як до товарища – провідає його, поливає, допомагає йому рости, оберігає його.

Відомо, чим вищий рівень знань дітей про рослинний світ, тим більше вони виявляють пізнавальний інтерес до природи. Цьому сприяють використанням загадок, прикмет, легенд, віршів, ігор тощо, але з чітко визначеною дидактичною метою.

Для закріплення знань проводять дидактичні ігри. Наприклад, «Збережи нас». Мета: закріпити знання про раньоквітучі рослини, та ті, що занесені до Червоної книги. (Матеріал: малюнок із зображенням лісу, галявини, неба; площинні зображення рослин, занесених до Червоної книги).

Або ігри-медитації. Запропонувати дітям уявити себе квіткою (ромашкою, конвалією тощо.), Розказати про свої дії, вибрати лінію поведінки в цій ролі. Задати запитання: Чи хотілося би вам опинитися на місці рослини, яку не поливають, ламають її гілки, затоптують? Аналіз відповідей дітей робиться з метою коректування їх поведінки в природі.

Сказати, що у природи є свої закони і правила ввічливості. Прогулюючись

у природі, треба поводитись обережно, щоб ненароком не заподіяти шкоди рослинці, бо, як каже народна мудрість — «Рослина — окраса землі».

Наприкінці екскурсії підводяться підсумки, в яких відзначається, які нові знання одержали діти, їх пізнавальна активність, вияви бережливого ставлення до природи тощо.

За результатами екскурсій оформляються виставки малюнків, фотографій, тематичні альбоми «Знай, люби, бережи».

Після проведення екскурсії, з будь-якої теми, дати дітям завдання намалювати побачене.

Провести закріплення знань про рослини у вигляді бесід з використанням репродукцій картин пейзажного живопису, літературних і музичних творів, де діти можуть висловлювати свої враження, думки, ставити запитання як вихователю, так і іншим дітям.

Наприклад, можна провести бесіду за картиною про кульбабу, де зображена дівчинка, що бігає серед гаю, затоптуючи кульбабки. І за цією картиною задати такі питання: Що зображено на картинці? Що дівчинка робить? Які квіти вона затоптує? Що ви можете сказати про її поведінку? Щоб ви їй порадили, якби зустріли?

Ознайомити дітей з репродукцією картини Т. Яблонської «Ранок», розглянути як зобразила художниця кульбабку, з'ясувати які почуття викликає у дітей ця картина. Зробити висновки.

Далі можна прочитати оповідання В. Багірової «Кульбабка», де письменниця так гарно описує переживання насінинки кульбаби, через те, що вона загине, адже вітер заніс її не на ґрунт, а на суху потріскану толь.

Для кращого закріплення знань про рослини, можна провести гру «Імітація», діти вдають, що вони насінинки кульбабки та імітуватимуть їх розповсюдження.

Після читання можна провести обговорити з дітьми, вислухати їх враження. Сказати, що вітер зробив нам подарунок – приніс насіння квітів. Коли ми з вами підемо на прогулянку, то висіємо це насіннячко у квітнику. Квіти, які

виростуть із нього, прикрашатимуть наш дитячий садок, а ми будемо за ними доглядати.

Тема екскурсій: «Жива природа. Тварини»

Вивченням проблеми ознайомлення дошкільників з домашніми і дикими тваринами займався цілий ряд педагогів. Зокрема, розвиток загальноприродничих уявлень дошкільнят висвітлено у працях А. М. Богуш [5], Н.М. Горопахи [12], Л. І. Зайцевої [13], О.Л. Кононко [16], З. Плохій [31; 32]. Більш конкретний педагогічний досвід роботи з розвитку уявлення дітей про домашніх і диких тварин сформовано Н. Ф. Яришевою [55; 56] та ін.

У сучасній методичній літературі, за темою «Зміст і завдання ознайомлення дошкільників з тваринним світом», чітко вимальовується кілька тенденцій: • ознайомлення з будовою тіла, назвами його частин та їх функціями; • ознайомлення з біоценологічними залежностями, в які вступає та чи інша тварина за умов свого існування; • сезонні зміни в житті тварин, ознайомлення з поведінкою тварин; • ознайомлення з самоцінністю тваринного світу на Землі, охорона й примноження рідкісних видів тварин [26; 32, с.29].

Успіх формування бережливого ставлення до тварин багато в чому залежить від безпосереднього спілкування дитини з природою.

Засвоєння дітьми знань про залежності між життям об'єктів природи і задоволенням їхніх життєво важливих потреб дозволяє перейти вихователю до ознайомлення із залежностями, які існують в середовищі мешкання тварин.

В ознайомленні з екологією тварин необхідне попереднє ґрунтовне ознайомлення дітей з їх видовою різноманітністю, способами поширення в різних середовищах та їх значенням для природи та житті людини [31, 32].

Звернути увагу на потребу тварин в їжі, теплі, на поведінку птахів, коли вони їдять, літають, співають тощо.

Так, усвідомивши потреби живої істоти та необхідність їх задоволення, дитина буде спроможна встановити екологічні взаємозв'язки між неживими об'єктами природи (повітрям, ґрунтом, водою) та живими істотами, а також усвідомити взаємозалежність між живими організмами.

Яскравим прикладом таких зв'язків, доступним для сприймання дітьми, є сезонні зміни в житті природи: птахи відлітають у вирій через відсутність корму — комах, які ховаються або гинуть від нестачі рослинної їжі; квіти та зелень зникають через зниження температури ґрунту чи води та зменшенням кількості світла. Навесні цей ланцюжок поновлюється в зворотному напрямку.

На завершальному етапі такої роботи - формувати уявлення про поведінку та вивчення міграції птахів. Задати проблемні запитання такого типу: «Як птахи впізнають дорогу назад додому?», «Чому дикі гуси летять у вирій, а домашні залишаються з людиною?» та ін.

Усвідомлення зв'язків в природі буде сприяти розумінню цінності природи та необхідності збереження природних об'єктів.

До обсягу складної інформації для роботи з дітьми дошкільного віку відносимо різні аспекти екопроблематики. Оскільки діти перебувають у постійному контакті з тваринами то залежно від користі, яку вони приносять, або шкоди чи загрози, вихователь диференціє ставлення дітей до тварин.

Наприклад, можна поглибити знання дітей про користь тварин, про боротьбу з шкідливими тваринами. Доцільно давати завдання (знайти доказ того, чим корисний дятел; відшукати жука короїда і сліди його шкідливої роботи тощо).

Особливо повчальним і цікавим для дошкільнят заняттям, на думку Т.І. Мантули, є розв'язування проблемних ситуацій. Наприклад, дорослий забирає з певної моделі один з об'єктів (бджілку з поля тощо) і пропонує дітям послідовно показати руйнування цієї причини екологічного ланцюжка (тому що зникають запилювачі рослин, не утвориться насіння,що є кормом для багатьох тварин) [26].

Іноді у дітей спостерігається невідповідність між знаннями моральних норм і практичною поведінкою. Це можна виправити, створюючи проблемні ситуації морального вибору. Запитати, як би ти вчинив, коли б побачив птшшеня, що випало з гнізда? Відповіді дітей. Розповісти, як треба вчинити.

Сказати, що беззахисними почувають себе комахи, птахи, дитинчата свійських тварина й ін. Чому це відбувається? (тому що вони маленькі не можуть себе захистити). Запропонувати дітям, які спостерігають за жуком-сонечком, іншими комахами, покласти свою руку поруч із істотами й зрівняти їх за розмірами. Сама маленька дитина проти комах – майже велетень, тому, поводячись необережно, може нанести їй шкоду.

Провеси гру «Птахи взимку» Мета: дати дітям можливість уявити себе птахом. Пригадати, що їм потрібно для життя? Звернути увагу на труднощі зимуючих птахів.

Основою бережливого ставлення людини до тварин є —пізнання законів їх існування, охорони та використання. Постійно нагадувати: «Щоб зберегти себе, людина повинна зберегти природу».

Підтримати позитивне ставлення до пернатих допоможуть художні твори М.Баркова «Друзі зимового лісу», О.Копиленка «Їдальня для птахів» та інші.

Розвивати інтерес до природи, можна читаючи (або розповідаючи) художні твори про тварин, та явища природи не тільки на заняттях, а й на прогулянці. (Оповідання Є.Чаруша «Білка», «Лисиця», казки Ю.Яковлева «Умка», вірші Н.Забіли «Прогулянка до лісу», Л.Українки «Вишенька», та ін.).

Запитання вихователя повинні спрямувати увагу дітей не тільки на відтворення змісту, але на аналіз взаємозв'язків у природі.

Особливо цікаво дітям, коли мова йде про тварин. Тут на перший план виходять народні казки: «Три ведмедя», «Кіт, Півень та Лисиця», «Рукавичка» та ін.). Вони не тільки приваблюють дітей цікавим сюжетом, а й своєю ідеєю. Перевтілюючись у героїв казки, діти намагаються наслідувати їх позитивні вчинки, збагачують уяву, підсилюють емоційно-позитивний стан дітей.

Бережливе ставлення до природи виховує патріотичні почуття. Письменник М. Пришвін сказав: рибі потрібна вода, пташці — повітря, звірові — ліс, степ, гори. А людині потрібна Батьківщина. Отже, берегти природу означає оберігати й любити свою Батьківщину.

Дитина має бачити себе позитивним героєм і другом природи. А

формування естетичних почуттів до неї є основним показником екологічної культури та бережливого ставлення до природи.

Виховання бережливого ставлення до природи у дошкільників неможливе без інтеграції роботи педагогічного колективу та сім'ї. Батьки розуміють мету, до якої необхідно прагнути, виховуючи свою дитину, та зовсім не знають, як цього досягти.

Тому потрібно для них проводити консультації, пропонувати матеріали з екологічного виховання дітей. Предметом розмови батьків з дітьми про значення природи в житті людини можуть бути прогулянки з дітьми в ліс, до річки, в зоопарк, перегляд кінофільмів про охорону природи тощо.

Активною формою щодо виховання емоційно-бережливого ставлення дошкільників до природи є організація виставок (фотовиставок, малюнків тощо). Тому треба залучати батьків до участі у виставках. Наприклад на тему: «Знай, люби, бережи»). Вони можуть допомогти виготовити альбом з фотознімків, або листівок рідкісних та зникаючих рослини Херсонської області (ковила, сальвінія, тюльпани, півонія тощо); принести багато забавних і цікавих знімків з домашньої колекції, на яких зображені діти й дорослі зі своїми домашніми улюбленцями. Це викличе значний інтерес дітей до об'єктів природи й позитивні емоції.

В кінці формувального експерименту проводиться повторна діагностика, з метою виявлення змін, що відбулися в знаннях дошкільників та їх ставленні до природи. Її можна провести у вигляді бесіди діагностичного характеру. Питання бесіди (проводиться індивідуально) повинні стосуватися властивостей природних об'єктів та ставлення дітей до них. Запитання написані на пелюстках квітки (на спеціально підготованому малюнку) зачитує вихователь:

Які весняні рослини ти знаєш? Де їх можна побачити? Як вони пристосовуються до умов життя? Як вони розповсюджуються? Яке вони мають значення для людей? Як до них треба ставитись? Чому ти так вважаєш? Які тварини тобі подобаються? Не подобаються? Чому? Чи може жива природа (рослини, тварини) існувати без неживої природи (повітря, води, Сонця, ґрунту)? Чи потрібно берегти природу? Чому? Чому деяких рослин і тварин заносять до

Червоної книги? Які умови потрібно створити для збереження рідкісних рослин? тварин? Як ми можемо допомогти у збереженні природи?

Проаналізувати відповіді дітей. Результати представлені в таблиці 2.2.

Таблиця 2.2.

Результати визначення бережливого ставлення дітей до природи (кінець роботи)

Рівні	Експериментальна група		Контрольна група	
	Кількість	Всього (%)	Кількість	Всього(%)
Високий	4	14,3	2	8
Середній	15	53,6	13	52
Низький	9	32,1	10	40

Аналіз результатів показує, що в експериментальній групі більшість дітей справилося із завданнями краще, кількість дітей із високим і достатнім рівнем знань вища, ніж в контрольній, що доводить ефективність запропонованої методики з формування бережливого ставлення у старших дошкільників,

ВИСНОВКИ

Аналіз психолого-педагогічної та методичної літератури з проблеми дослідження показав, що науковці різних епох надавали великого значення природі як могутньому засобу виховання підростаючого покоління. Але в їхніх працях висвітлено лише окремі аспекти формування бережливого ставлення дошкільників до природи.

Навчально-виховний процес повинен бути спрямовано на формування таких психологічних властивостей особистості дошкільників, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотивів бережливого

ставлення до природи.

Аналіз стану роботи в закладі дошкільної освіти із зазначеної проблеми засвідчує, що ця проблема існує, враховується, але залишається недостатньо розробленою у практичному аспекті.

Дані зрізу знань дітей про природу та ставлення до неї свідчать, що у дошкільників є необхідні передумови формування бережливого ставлення до природи, що потрібно виховувати з дитинства, за умови активного формування екологічної культури та накопичення систематичних природознавчих знань.

Формування знань про природу у повсякденному житті - вирішальний фактор у вихованні бережливого ставлення до неї. Для цього вихователи застосовують різноманітні методи, прийоми та засоби.

До основних методів належать спостереження, експеримент, праця, ігри.

Поряд із цими методами широко застосовуються засоби, що ґрунтуються на слові вихователя: розповідь, читання художніх творів, бесіди, які проводяться з демонструванням натуральних об'єктів або їх зображень.

Засоби: - настінні (наочні засоби навчання – малюнки, плакати, фотографії, таблиці, ілюстрації, муляжі, гербарій, об'єкти природи);- аудіозаписи (пластинки, касети); - відеозаписи.

Запорука успішного формування бережливого ставлення дошкільнят до природи — якнайширше застосування різноманітних ефективних форм і методів навчання, що характеризують майстерність вихователя.

Формуючи бережливе ставлення до природи, необхідно пам'ятати головне: щоб дитина зрозуміла, що природа і людина тісно взаємопов'язані між собою. Світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні її цілісності. Берегти природу потрібно не лише тому, що вона щось дає людині, а й тому, що вона самоцінна.

Природа не повинна розглядатися лише з утилітарної точки зору. Перш за все, необхідно показати дітям її унікальність, красу і універсальність (природа — середовище життя всіх істот, включаючи людину; об'єкт пізнання, задоволення її етичних і естетичних потреб; і лише потім — об'єкт людського

споживання).

Виховний процес з формування бережливого ставлення до природи має бути побудовано так, щоб діти, милуючись красою природи, переймалися долею гарного. А їх вчинки були спрямовані на підтримку та збереження об'єктів природи.

Важливо виховувати в кожного дошкільника прагнення робити хай найпростішу, але корисну справу, аби зберегти об'єкти природи.

Особливе значення у формуванні бережливого ставлення до природи має приклад вихователя. Інтерес педагога, його щире емоційне захоплення красою природи, дбайливе ставлення до її об'єктів неодмінно передаються вихованцям.

Вихователь повинен сам бути носієм високої екологічної культури, мати цілісну систему наукових поглядів на проблему взаємовідносин і співіснування з природою. Лише за цих умов вихователь зможе визначати різноманітність матеріальної, морально-естетичної цінності природи, виховувати бережливе ставлення дошкільників до природи, підпорядкувавши цьому роботу з дітьми в закладі дошкільної освіти і пропагандистську діяльність серед батьків.

Тому необхідно стимулювати допитливість та інтерес дітей до пізнання природи та бережливого ставлення до неї:

- у різних видах діяльності (гра, праця, науково-дослідна діяльність, навчання);
- описами об'єктів природи та явищ (прислів'я, загадки, приказки, прикмети, вірші, авторські твори та ін.);
- спостереження за пристосуванням рослин і тварин до змін у природі;
- проведення бесід з використанням репродукцій картин пейзажного живопису, літературних і музичних творів,
- застосування елементів народознавства (народна творчість — народні прислів'я, легенди, повір'я, ігри тощо);
- знайомити дітей з перлинами народної мудрості про бережливе ставлення людей до природи, де надзвичайну роль відіграють легенди, ігри, та казки, що виховують почуття доброзичливого ставлення до живої природи і

людей;

— організація свят («День птахів», «Золота осінь»), виставок, тематичних альбомів (наприклад, «Знай, люби, бережи») із залученням батьків тощо.

Кількісний та якісний аналіз результатів проведеного дослідження свідчить про те, що запропонована нами методика сприяє ефективному засвоєнню дошкільниками природознавчих знань і формуванню у них бережливого ставлення до природи.

Звичайно, виховання бережливого ставлення до природи у дошкільників повинна здійснюватись цілеспрямовано та систематично.

Список використаних джерел:

1. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку “Я у Світі” / Наук. керівник О.Л.Кононко – К.: Світич, 2008. – 430 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти (нова редакція) / Богуш А. М., Беленька Г. В., Богініч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М. та ін. – К.: Видавництво, 2012. – 26 с.
3. Безрукова Л.В. Формирование ценностного отношения к окружающему миру у старших дошкольников : Дис. ... канд. пед. наук : 13.00.07 Екатеринбург 1999.– 164 с.

4. Біла І. Вчимо дивитися, бачити й творити // Дошкільне виховання. - № 4. – 2004. – С. 14 – 18.
5. Богуш А. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі: підруч. для студ. вищ. навч. закл. / А. М. Богуш, Н. В. Гавриш. – К.: Видавничий Дім “Слово”, 2008. – 408 с.
6. Богуш А.М. Народознавча обізнаність дітей дошкільного віку // Наукові записки Рівненського педінституту. – 1999. – № 5. – С. 8-11.
7. Веретеннікова О. О. Ознайомлення дітей дошкільного віку з природою. – К.: Вища школа. – 1979. – 365 с.
8. Визначні особи в історії української педагогіки // Шлях освіти. –2002. - №4.- С.45
9. Выготский Л. С. Вопросы детской психологии.– СПб.: СОЮЗ, 1997.–224 с.
10. Взаємодія дитячого садка і сім’ї з питань екологічного виховання // Дитячий садок. - № 25 – 26. – 2004. – С. 50 – 67.
11. Дерябо С.Д., Ясвин В.А. Экологическая педагогика и психология. – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с
12. Горопаха Н. М. Психологічні основи формування у старших дошкільнят інтересу до пізнання природи: научное издание / Н.М. Горопаха // Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: -Рівне: РДГУ, 2001. - Вип. 16. - С. 49-54.
13. Екологія: основи теорії і практики. Навчальний посібник / За ред. Потін А.Ф., Медвідь В.Г. та ін. – Львів: „Новий світ – 2000” Магнолія Плюс, 2003. – 296 с.
14. О.В. Запорожець Психологія. – К.: Радянська школа, 1967. – 222 с.
15. Зверев И.Д., Суравегина И.Г. Экологическое образование в школе: Концепция. – М.: Моск. центр межнац. и сравн. образования, 1994. – 32 с.
16. Кононенко О.Л. Психологічні основи особистісного становлення дошкільника (Системний підхід) – К.: Стилос, 2000. – 336 с.

17. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост.: В.М. Кларин, А.Н. Джуринских. – М.: Педагогика, 1987. – 416 с.
18. Кириенко С.Д. Приобщение детей дошкольного возраста к национальным традициям средствами этнографической культуры : Дис. ..канд. пед. наук : 13.00.07 : Шадринск, 1999.– 175 с
19. Котлякова Т.А. Формирование выразительного образа под воздействием малых фольклорных жанров в рисовании старших дошкольн : Дис. ...канд. пед. наук : 13.00.07 : Ульяновск, 2001.– 191 с.
20. Курик М.В., Сокирко В.Т. Через екологію дитини - шлях до виховання людини / Курик М.В., Сокирко В.Т. // Трибуна. – 1997. – N1/2. – С.29 – 31.
21. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М.: Политиздат, 1977.–304 с.
22. Н. В. Лисенко Дошкільник і екологія. - К.: РУМК, 1991. - 126 с.
23. Н. В. Лисенко Екологічне виховання дітей дошкільного віку: Навчальний посібник / Н. В. Лисенко. – Львів: Світ, 1994. – 144 с.
24. Н. В. Лисенко Практична екологія для дітей. - Івано-Франківськ, 1999. 203 с.
25. Н.Н. Летошенко. Екоігри // Початкова освіта. – 2004. – № 6. – С. 12.
26. Т.І.Мантула. Наступність у формуванні цілісного сприйняття природи між дошкільною та початковою ланками освіти . Дис... канд. пед. наук: (на правах рукописі).- Кіровоград,2007 .- 316 с.
27. В.В. Маршицька Виховання емоційно-ціннісного ставлення до природи у дітей старшого дошкільного віку: Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Інститут проблем виховання АПН України. – К., 2003. – 186 с.
28. Основи соціоекології: Навчальний посібник /За ред. Г.О.Бачинського – К: Вища шк.,1995.-238 с.

29. А.В. Петровский Теоретическая психология : Учеб. пособие для студентов вузов, обучающихся по специальности "Психология"/ А.В. Петровский, М.Г. Ярошевский. – М.: Academia, 2001.– 495.
30. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М.: Международная педагогическая академия, 1994.– 680 с.
31. З.П. Плохій Я і Світ навколо: особистісно орієнтований підхід у формуванні ставлення дошкільнят до природи / З. Плохій // Дошкільне виховання. - 2008. - N 7. - С. 8-11.
32. З.П. Плохій Виховання екологічної культури дошкільників: Метод. посіб. – К.: Ред. журн. «Дошкільне виховання», 2002. – 173 с.
33. Половіна О. Сприймати природу розумом і серцем / О. Половіна // Дошкільне виховання. - 2006. - N11. - С. 10-13.
34. Т. І. Поніманська Дошкільна педагогіка: навч. посібник для студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Т. Поніманська. – К.: Академвидав, 2006. – 456 с.
35. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М. Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с.
36. Психология. Словарь / Под общ. ред. А.В. Петровского, М.Г. Ярошевского. – 2-е изд., испр. и доп. – М.: Политиздат, 1990. – 494 с.
37. Л.М.Різник Горнися до природи – не матимеш пригоди. Екологічне виховання дітей на народних природознавчих традиціях // Дошкільне виховання. – 2001. – №8. – С. 18.-20
38. Н.В. Рогальська Розвиток надбань української дошкільної етнопедагогіки та їх використання в сучасному дошкільному закладі: Дис... канд. пед. наук: 13,00.01.– К., 1996.–192 с.
39. Романовська Д. Світ навколо нас – і я його частинка. Еколого – психологічний тренінг. // Психолог. - № 21. – 2006. - С. – 16 – 24.
40. М.В. Роганова Формування у дітей старшого дошкільного віку ціннісного ставлення до природи засобами мистецтв. Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П.Драгоманова. – К., 2001. – 225 с.

41. С.Л. Рубинштейн Теоретические вопросы психологии и проблемы личности. Психология личности.– М.: Наука, 1982.– 378 с.
42. С.Ф. Русова Вибрані педагогічні твори.– К.: Освіта, 1996. – 304 с.
43. Т.А.Сафранов Екологічні основи природокористування: Навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. – Львів: «Новий світ 2000», 2003. – 248 с.
44. Л.В. Северина Особливості розвитку і виховання дитини у 6 років. – Харків: Торсінг, 2003. – 64 с.
45. Скребець В. Екологічна психологія // Психолог. - № 9. – 2006. – С. 5 – 7.
46. О.В. Скрипченко Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В.Скрипченко, Л.В.Долинська, З.В.Огороднійчук та ін. – К., Вища школа. 2001. – 246 с.
47. Д.І. Струннікова Наступність в ознайомленні з природою дітей 6 і 7 років (в умовах діяльності навчально-виховного комплексу «школа- дитячий садок»): Дис... канд. пед. наук: 13.00.08 / Чернівецький держ. ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2000. – 283с.
48. В.О. Сухомлинський Школа і природа. Вибрані твори: В 5-ти т. Т.5. – К.: Радянська школа, 1977. – С. 536-551.
49. Н.В. Тарапака Проблема емоційно-естетичного розвитку особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку у творчій спадщині В.О. Сухомлинського: Автореф. дис... канд. пед. наук. – Кривий Ріг, 2001. – 18 с.
- 50.Тарасенко Г. Формування у дошкільників гуманно-особистісного ставлення до природи: аксіологічний аспект / Г. Тарасенко // Актуальні проблеми дошкілля: Збірник наукових праць - Дрогобич, 2012. - С. 13-20.
51. К.Д. Ушинський Вибрані педагогічні твори.– К.: Радянська школа, 1983.– 488 с.
- 52.А.П. Усова Дидактические основания связи и преемственности в работе между детским садом и школой. – М.: Изд-во АПН РСФСР, 1995. – 176с.

53. Фокіна В. Діагностика знань дітей дошкільного віку про об'єкти і явища природи / В. Фокіна, О. Газіна // Вихователь-методист дошкільного закладу: спеціаліз. журн. - 2012. - № 7. - С. 40-46.
54. І. М. Щербак Діти в традиційних обрядах українців // Народна творчість та етнографія.– 2003.– № 3.– С. 71 – 77.
55. Н. Ф. Яришева Методика ознайомлення дітей з природою / Н. Ф. Яришева. – К.: Рад. шк., 1993. – 312 с.
56. Н. Ф. Яришева Основи природознавства: Природа України: Навч. посібник / Н.Ф. Яришева. – К.: Вища шк., 1995. – 335 с.: іл.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для батьків

1. Як часто і які запитання про природу ставить Вам ваша дитина?
2. Чи звертаєте увагу на явища природи вранці по дорозі до дитячого садка чи повертаючись додому?
3. Як часто буваєте з дітьми на прогулянці?

4. Чи нагадуєте дитині правила поведінки в природі?
5. Чи є у Вас вдома тварини, домашні рослини?
6. Як допомагає Вам дитина в догляді за ними?
7. Як ставиться дитина до тварин?
8. Чи отримує задоволення від спілкування з ними?
9. Чи є у Вас сад або город?
10. Як допомагає Вам дитина?
11. Чи потрібна Вам методична допомога в екологічному вихованні дитини?
12. Які книжки про природу Ви читаєте дитині?
13. Чи вмієте правильно відповісти на запитання дитини щодо природничих уявлень і понять?
14. Як часто ходите з дітьми на екскурсії та прогулянки?
15. Ваше ставлення до сучасних проблем екології навколишнього світу?
16. Що і як Ви хотіли б змінити?

Додаток Б

„Світ навколо нас – і я його частинка”
(Еколого – психо – педагогічний тренінг)

Заняття 1. Вступ. Дорогі діти! Чи знаєте ви, який чудовий світ живої природи і яке добре життя в людини, яка живе в гармонії з нею (природою). Від нас із вами залежить те, щоб вода, повітря, ліс і земля залишилися чистими, справжніми джерелами існування. Ми отримуємо задоволення, коли дивимося

по телевізору чудові екологічні фільми (наприклад, «Одіссеї» Ж. І. Кусто) або передачі про живу природу (наприклад, на каналі «Дискавері»). Ще більше задоволення ми отримуємо від спілкування з природою: від взаємодії з рослинами, тваринами, природними стихіями і явищами (водою, сонцем, повітрям, землею) і обов'язково з іншими людьми і самим собою, тому що ми— теж частина природи.

Вчитися екологічній грамотності — це значить знати середовище свого існування, співчувати, розуміти і діяти так, щоб не зашкодити нічому і нікому в царстві природи, берегти і збагачувати її.

Один з найголовніших законів природи: «Все взаємопов'язане». Для того, щоб ми з вами досягли успіху в нашій справі, слід домовитися про правила поведінки на заняттях, яких будуть дотримуватися всі.

Правила поведінки на заняттях: • щирість і довіра в спілкуванні; • активна участь всіх учасників; • говорити по черзі й тільки про себе, про свої почуття; • якщо щось незрозуміло, запитувати тренера; • поважати того, хто говорить, не перебивати.

Список правил можна продовжити. Кожне правило необхідно обговорити, діти можуть самі запропонувати доповнення до правил. Після голосування прийняті правила стають законом для групи.

Розминка-гра «30 секунд»

Кожній дитині дається 30 секунд, протягом яких вона може сказати все, що захоче. Основне завдання вправи: навчити уважно слухати один одного, не перебиваючи того, хто говорить.

Гра «Асоціації»

Ви пропонуєте слово - стимул і демонструєте його наочний зразок. Наприклад, слова: дерево, море, річка, ліс, повітря, людина, повінь і т.д.

Називаючи слово «дерево» — показуєте його на малюнку, малюєте на дошці, чи демонструєте на відеоматеріалі і просите дітей по черзі говорити все, що спаде на думку, доки вона дивиться на дерево.

Етюд «Квітка»

Всі діти присідають на носочки, опускають голови і уявляють себе насінинкою, з якої може вирости квітка. Отож, дітки уважно слухають та імітують пантомімою всі слова.

«Теплий промінчик упав на землю й зігрів у ній зернятко. З насіннячка виріс паросток. А з паростка виросла чудова квітка. Ніжитья квітка на сонці, підставляє теплу і світлу кожную свою пелюстку, повертаючи свою голівку слідом за сонцем».

Гра «4 стихії»

Чотири стихії — це земля, вода, повітря, вогонь. Землю ми будемо показувати так: присідаємо, опускаємо руки вниз і торкаємося підлоги (землі). Воду ми будемо показувати так: простягаємо руки вперед і плавно їх опускаємо і піднімаємо перед собою. Повітря ми будемо показувати так: виконуємо кругові рухи руками перед собою.

Хід гри: Ви називаєте одну із стихій, а всі інші показують цю стихію руками. Кожен з дітей може бути в ролі ведучого.

Перегляд фільму про живу природу (10 хв). Обговорення того, що найбільше сподобалося.

Арт - терапевтична техніка «Фарби природи»

На аркуші паперу дітям пропонується відтворити всі кольори, які вони бачили в природі, і розмістити їх в будь-якому порядку (використовувати бажано не олівці і фломастери, а фарби і пензлик).

Після малювання кожна дитина розповідає про свій малюнок.

Ведучий:

— Як ви себе відчуваєте? Що вам найбільше сподобалося на занятті?

Заняття 2.

Інформаційний блок. Природа надихає багатьох людей на творчість. Справжня людина береже її — не ламати гілочки на деревах і кущах, не рвати свіжі квіти, не руйнувати домівки тваринок і комах (мурашники, нірки, гнізда), не смітити у лісі, на полі, у горах, не вживати шкідливих рослин.

Завдання «Намалювати музику»

Прослухайте музичний твір П.Чайковського «Пори року» (або інший твір) із заплющеними очима. Зафіксуйте кольори і образи, які виникли у вас в уяві. Відкрийте очі і намалюйте все, що бачили на папері.

Вправа - натуралізація

Натуралізація — це схильність до зіставлення, порівняння, ідентифікації соціального і духовного життя з явищами природи, наприклад, наші мами і тата часто нас називають: «ясне сонечко»; «гарна, як квіточка»; «швидкий, як вітер».

Такі алегорії підтверджують, що люди і явища природи поєднані між собою і залежать один від одного. Наші батьки, діди і прадіди завжди з великою повагою ставилися до природи, поважали її і описували у народній творчості у вигляді приказок, прислів'їв, повірок.

— Як вас називають ваші близькі?

— Згадайте ласкаві слова-порівняння вас з природою.

Вправа «Поясни приказку»

Напишіть приказки на великому аркуші паперу. Прочитайте їх і зверніться до дітей, щоб вони розказали, як вони розуміють приказки. Виберіть найцікавіші для вас приказки.

1. Люди раді літу, а бджоли — цвіту.
2. Не нагодую земля — нагодую вода.
3. Учителя і дерево пізнають плодами.
4. Забув віл, як телям був.
5. Пастух б'є, що не туди йде.
6. З великої хмари малий дощ буває.
7. Як корова язиком злизала.
8. Зник, як камінь у воду.
9. Вперся, як бик (цап).
10. На сонці тепло, біля матері добре.
11. Сестра з сестрою — як риба з водою.
12. Під лежачий камінь вода не тече.
13. Тоді це буде, як у полі рак свисне.
14. Сила воляча, а розум курячий.

Арт - терапевтична техніка «Земля — повітря»

Підготуйте стандартний аркуш паперу (для індивідуальної роботи А4). За допомогою дуги розділіть простір паперу на екосферу землі (внизу) і екосферу повітряного простору. Земля і повітря — найважливіші категорії життєвого середовища. Завдяки повітрю ми дихаємо — а дихаємо значить живемо, завдяки землі ми маємо їжу (яка в ній росте) та інші засоби існування. Чим чистіше

повітря, тим нам легше дихати — найчистіше повітря у лісі, у горах, де ніщо його не забруднює. Чим чистіша земля, тим корисніші овочі, фрукти, пшениця, інші рослини.

Візьміть 8 кольорових фломастерів (або 8 кольорових фарб): сірого, темно-синього, зеленого, жовтогарячого, жовтого, фіолетового, коричневого, чорного. Виберіть із них ті кольори, які найбільше підходять для змістового заповнення (зафарбування) ділянки екосфери Земля. Зафарбуйте цю ділянку.

Потім з решти кольорів виберіть необхідні для змістового заповнення (зафарбування) екосфери «Повітря». Замалуйте цю ділянку.

Після виконаної роботи опишіть свої враження від роботи. Що вам в ній подобається? Спробуй пояснити, що означає кожен використаний колір у кожній екосфері.

Отриманий малюнок також можна використати як інформацію про загальний психофункціональний тонус особистості (психологічний тест Лютера).

Завершення заняття відбувається у колі:

— Як ви себе почуваете? Що вам найбільше сподобалось сьогодні на занятті? Як ви любите природу?

Заняття 3.

Вступ. Пропонується розказати про найвідоміші рослини, дерева, тварини. Бажано підготувати відповідні плакати з малюнками та їх назвами. Також читаємо казку. «Вже не гратимемося хлібом!»

Жили собі братик і сестричка, добрі діти — і слухняні, і уважні, а от шанувати хліб не вміли. Батько їх навчав, мати робила зауваження, а вони все по-старому. То крихти на підлогу зметуть, то окраєць хліба після обіду залишать на столі, то у школі недоїдений бутерброд викинуть.

І трапилась якось з ними пригода: поїхали до родичів у село, пішли гуляти в ліс та й заблукали. Як стало вечоріти, відчули, що зголодніли: хотілося хоч крихітку, хоч черствого хліба, аби що-небудь у роті смакувало. Чагарі геть шлях загородили. Сіли вони на пеньок і так засумували! Вони і плакали б, та ще вдень

наревілися за мамою, за татом, за хлібом, і сліз уже до

вечора не стало. А таки цілий день ходіння дався взнаки. Посиділи, посиділи, та й позасинали.

І бачиться їм однаковий сон — ніби лежить на столі смачна хлібина, радіє, що скоро людей годуватиме: дорослих — після робочого дня, дітей — щоб росли швидше. А тут раптом діти, схожі на них, беруть шматочки до рота, відкусять і на столі їх лишаяють, нові беруть і знову надкушеними залишають. Граються так.

А як нагналися, зібрали всі шматки та й у собачу миску викинули. А хлібина ледь не плаче — так її довго робили. Спочатку в полі зерно сіяли, тоді йому Господь дав ріст і воно проросло і піднялося високим колосом. Під сонечком зерно достигало, а тоді його комбайн викосив і змолотив. Потім його змололи на борошно. А тоді в пекарні розвели водою, вкинули всього потрібного: солі, яець, дріжджів і місили, щоб сходило. Як зійшло тісто, порозкладали його в форми і в піч пектися поставили. Рум'яні хлібинки з печі виглядають, на світ просяться, вийняли їх з печі і розвезли в магазини.

І ось одну хлібину чийсь діти поїли з молоком, інша потрапила до бабусі, і вона її з борщем поїла. А ця що потрапила до бешкетників, одразу в собачій мисці опинилася, хоч мала вона батька з роботи дочекатися. Дрімають діти, а самим соромно, аж щічки розчервонілися. Побачили, як хлібина зажурилася, і все зрозуміли. Хліб має людям силу давати, а для ігор є інші речі. І як побули день без хліба, то вже й затирили, для чого Бог хліб сотворив і людей навчив його випікати.

Аж тут вигуки залунали поблизу. Стрепенулися діти зі сну, злякалися спочатку, а потім дослухалися: «Агов, Миколко, Олю! Де ви?» Це гукали їм дядько Павло з сусідами. Видно, з поля прийшов, з косовиці, та й замість вечері кинувся шукати племінників. Як закричать Миколка і Оля, як заплачуть:

«Ми тут!». Ще якихось декілька хвилин, і із заростів пробрався до них дядько Павло, нагнувся, притис до грудей і аж застиг на хвилинку. А тоді:

«Це ж ви, напевно, голодні! А у мене нічого немає, ось лише окраєць хліба в кишені, від обіду. Чи будете?». «Будемо, будемо!» — зраділи діти і порівну

розділили шматочок.

Додому йшли всі гуртом, а діти йшли за руку з дядьком і не хотіли пускати оцю велику сильну руку, яка вирощує хліб і гладить дитячі голівки. А хліб уже вони шанували, на все життя запам'ятали, що хліб святий.

Розминка. Закрийте всі плакати. Поділіть дітей на 3 групи. Кожна група по черзі виходить у центр і кожен її учасник протягом 30 с називає назви рослин, друга група — називає дерева, третя — тварини.

Етюд «Я— сонечко»

Ви читаєте текст, а діти відтворюють пантомімою текст і повторюють разом: «Я — маленьке сонечко. Я подібне до жовтої кулі. В мені багато тепла і світла. Я дарую своє тепло всім на землі: лісам, полям, річкам, людям. Я перетворююсь на маленький сонячний промінчик і весело стрибаю, як сонячний зайчик».

Етюд «Я—хмарка»

Ви читаєте текст, а діти повторюють його вголос і супроводжують пантомімою: «Я — велика, темна, пухнаста, легка. Мені радісно бути хмаркою я вільно пливу у синьому небі. Мої руки легкі, вони допомагають мені летіти. Я піднімаю вгору очі і наповнююся світлом. Я стаю добрішою, красивішою. Я відчуваю в собі дощ. Я можу подарувати свій дощ землі. Я видихаю дощ і прозорими крапельками падаю на землю».

Етюд «Я— листочок»

«Я — маленький листочок, позолочений осінню. Мене весело гойдає вітерець і ніби кличе за собою. І ось я відриваюся від гілочки, злітаю. Як хороше кружляти над землею! А коли я втомлююся — спускаюся на неї відпочити...»

Перегляд відеофільму про живу природу (10 хв). Обговорення у колі, що найбільше сподобалося у фільмі.

Арт - терапевтична техніка «Земля — вода»

Підготуйте аркуш паперу (А4). Поділіть простір паперу на 2 ділянки за допомогою дуги. Особливістю завдання «Земля — вода» є те, що розміщення екосфер відносно дуги залишається на вибір кожної дитини, тобто «Земля» може

бути і у верхній частині паперу, і у нижній.

Підготуйте 8 кольорів фарб або 8 фломастерів: сірий, темно-синій, зелений, жовтогарячий, жовтий, фіолетовий, коричневий, чорний. Виберіть спочатку ті кольори, якими ви замалюєте екосферу «Земля», а потім з решти виберіть кольори для екосфери «Вода». Замалюйте екосфери.

По закінченні малювання спробуйте пояснити, що для вас означає кожен колір і чому ви обрали таке розміщення екосфер.

Мозковий штурм

Ви запитуєте в дітей, що таке природа. Слово природа пишете на дошці. Всі відповіді дітей записуєте на дошці поряд з центральними словами.

Узагальнюєте всі відповіді, говорячи, що всі вони правильні.

Завдання «Я—рослина»

Заплющте очі і уявіть себе рослиною. Намалюйте цю рослину. А тепер розкажіть, що спільного у вас і цієї рослини. Опишіть цю рослину. Кожна дитина розповідає про себе.

Завдання «Я— тварина»

Заплющте очі і уявіть себе твариною. Намалюйте цю тварину. А тепер розкажіть, що спільного у вас і цієї твариною. Опишіть цю рослину. Кожна дитина розповідає про себе.

Завершуємо заняття «чайною церемонією».

Пропонується заварити чай з будь - яких трав і розказати дітям про ці дари природи — смачні і корисні. Пийте чай і запропонуйте дітям обмінятися враженнями від смакових відчуттів та загальним емоційним станом.

Під час прощання ми наголошуємо, що в нас усе добре або буде все добре і ми збережемо нашу природу, щоб і наші діти могли пити такі смачні натуральні чаї.

Заняття 4. РОБОТА З УЯВОЮ

Вступне слово тренера. Увесь світ навколо нас — природа. Все, що ми чуємо, бачимо, відчуваємо, все, що використовуємо в житті, — природа.

Наш спільний дім — прекрасна планета земля з її високими горами,

широкими річками, синіми морями, зеленими лісами. На землі живуть тварини і птахи, ростуть дерева, квіти. Та найбільше багатство Землі — люди. Ми — частинка природи. Без нас світ не був би, можливо, таким гарним, неповторним та гармонійним.

Музикотерапія

Релаксаційний комплекс (робота з уявою). (Демонструється картина з лісом.)

— Уважно подивіться на картину, уявіть, що ви зараз там (у тому місці). Заплющте очі і відчуйте себе у красі природи. Вдихайте свіже повітря повними грудьми. Відчуйте вітерець, який лагідно пестить ваше обличчя, волосся, вушка, руки, тіло (відчиняємо вікно, вмикаємо вентилятор).

— Прислухайтесь, що ви чуєте (вмикаємо касету, спів птахів). Як гарно співають птахи! їх багато і в кожного свій голос. Насолоджуйтесь, отримайте задоволення (до 1—2 хв). Ви насолоджуєтесь і біля вас ще хтось задовольняється красою. Він заховався під кущиком. Хто це? Зверніть увагу, який у нього вигляд, чи хоче, щоб його ви помітили, поспілкувались з ним?

— Відслідкуйте свої відчуття. — Відкриваємо очі на рахунок 3.

Обговорення:

— Чи змогли ви побувати в куточку? — Як ви себе почуваете?

— Що відчували, коли чули спів птахів, вітер. Поділіться враженнями.

Психогімнастика «Хто заховався під кущем?»

Діти по черзі зображують, кого вони бачили в своїй уяві під кущиком. Передають поведінку тваринки пантомімікою, рухами. Інші відгадують. Якщо ж не вдається відгадати, дитина називає.

Обговорення: (Діляться враженнями від спілкування з тваринкою.)

— Чи були в когось тваринки, які не хотіли себе показувати? Втікали?

— Чому тваринки боялись?

— Кого з тваринок легше було показати?

Висновок тренера.

Проективна методика «Неіснуюча тваринка»

Інструкція: перед вами аркуш паперу. Я пропоную взяти олівець і намалювати тваринку, яка не існує, тобто «неіснуючу тваринку». Активізуйте свою уяву, фантазію і працюйте.

Обговорення: — Чи легко вам було уявляти, передавати уявлене. Які почуття викликає вам малюнок.

Рефлексія

— Що найбільше сподобалось на занятті?

— Що ви відчували?

Домашнє завдання

— Провести невеличке обстеження вдома, серед знайомих про взаємодію людини з домашніми тваринками. Розпитайте своїх друзів про їхніх домашніх тварин. Як вони їх утримують, скільки часу спілкуються з ними, чи добре тваринкам у них вдома.

Заняття 5. ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ МАРАФОН

Вступне слово тренера. Діти, ви знаєте, що всіма нашими думками, почуттями, настроєм керує наш мозок. Вчені кажуть, що мозок долучений до роботи лише на 10% із 100%.

Наочне демонстрування: 1 яблуко — це 100 %; вирізаємо 1 частинку — 10 %. Ось ця частинка якраз і є та, наскільки працює наш мозок.

Висновок: нам потрібно робити мозкові гімнастики, щоб долучити до роботи ще якусь частинку мозку.

Мозкова гімнастика — Порахуйте швидко до 10 і назад.

— Швидко назвіть будь-яке слово на літеру...— Назвіть 5 чоловічих, 5 жіночих імен (нумерація дотримується). 1 — Руслан, 2 — Вадим...

— Виберіть одну букву. Назвіть 10 слів, які починаються на цю букву. (Нумерація зберігається.) 1 — мати, 2 — море.

— Заплющте очі, порахуйте до 10 через 1, відкрийте очі.

Обговорення: — Чи важко було виконувати ці завдання?

— Що було найважче робити тобі? Висновок тренера.

Гра «Цікаве запитання»

Інструкція: показують малюнок квітки. Дітям пропонують поставити різні запитання щодо цього предмета. А потім поставити незвичні запитання. (Наприклад: чому квітки не може злетіти, як птахи, на своїх пелюстках?)

Обговорення:

— Які запитання легше було поставити (звичні чи незвичні).

Вправа «Народна мудрість каже»

Інструкція: діти діляться на 2 команди. Тренер дає по 1 приказці — прислів'ї, а діти протягом 1 хв. розказують, що вона означає.

— Де вода—там і верба, де верба — там і вода.— Багато снігу — багато хліба. — На битій дорозі трава не росте. — Невеликий ліс та від вітру захистить. — Що посієш, те й пожнеш. — Одиноке дерево вітру боїться. Обговорення: — Як ви почувалися, працюючи групами?

— Кому це сподобалось, кому ні, чому?... Висновок тренера:

— Із прислів'їв ми бачимо, що в природі все взаємопов'язано.

Екологічна гра «Павутинка»

Інструкція: дітям прикріплюють малюнки з назвами: липа, сонце, повітря, білочка, горішки ліщини, комаха, лелека, людина. Діти стають у коло, 1 (липа) — тримає клубок ниток та каже:

— «Я липа, мені потрібне сонце» (передає сонцю клубок).

— «Я сонце, сонце нагріває повітря» (передає повітря)...

— «Повітрям дихає білочка». — «Білочка їсть горішки ліщини».

— «На ліщині живуть комахи». — «Комах поїдають лелеки».

— «Лелеки приносять весняне сонечко людині».

— «Людам потрібне сонце». (Так зав'язується павутинка.)

Вправа «Мозковий штурм»

— Що трапиться, якщо: ... менше тепла і світла надходитиме від сонця; ... всіх комах знищать за допомогою отрутохімікатів; ... знищать жаб.

Обговорення:

— Чи сподобалось вам, як вас з'єднувала павутинка?

- Ви відчули потребу один в одному?

Висновок тренера:

— Необхідно дотримуватися природної рівноваги. Людська діяльність може призвести до небезпечних наслідків, які загрожують природі.

Домашнє завдання

Розробити правила, які сприяли б охороні природи.

Правила поведінки

— Гучна музика лякає птахів, на природі її не варто вмикати.

— Для вогнища слід збирати сухі гілки. — Сміття не можна залишати після себе.

— Вогнище слід закидати землею або залити водою. — Брати тварин з лісу до дому не можна. — Брати яйця пташок не можна. — Не слід чіпати мурашники.

— Не можна бити змій, жаб. — Не можна збивати (топтати) отруйні гриби (деякі тварини ними лікуються).

— Не зривати квіти, бо серед них можуть трапитись рідкісні.

Заняття 6.

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ НА ПРИРОДІ

Вступне слово тренера. Вам давали домашнє завдання, як поводитися на природі. А тепер ми подивимось, як ви підготувались.

Гра «Можна, не можна» Інструкція: дітям дають сигнальні картки. Червоне — «не можна», зелене — «можна». За кожне завдання тренер дає фант. Хто отримує їх більше, той виграє.

— Ви знаходитесь в оточенні всього живого, пригадайте, як слід поводитись і що можна робити та чого не можна. Я називаю дію, а ви підносите картку з «можна», «не можна».

Можна: саджати квіти, охороняти первоцвіти і рідкісні рослини, обгороджувати мурашники; спостерігати за тваринами; підгодовувати птахів; прибирати місця відпочинку в лісі, на березі річки.

Не можна: ламати гілочки дерев, кущів, обдирати кору з дерев; рвати багато квітів; вбивати тварин, ловити бабок, метеликів, птахів.

Обговорення:

— Які правила я не назвала? Хто доповнить мене?

Коллективна робота «Моя картина світу»

Інструкція: роботу виконують на природі. Дається аркуш ватману, олівці, природний маеріал, що нас оточує. Пропонуємо колективну роботу всієї групи за темою. (Звернути увагу, щоб не рвались гілочки! Як діти насправді поведуться на природі під час процесу роботи.)

Обговорення:

— Чи сподобалось вам просто неба? Що ви виявили нового для себе під час роботи?

Робота з казкою «Сонце, соняшник та сонечко»

Засперечались якось між собою Сонечко семикрапкове та Соняшник: хто головніший — рослини чи тварини. Соняшник відстоював честь свого царства — рослинного. І його докази були досить вагомими. Адже, що не кажи, а без рослин як їжі тварини не обходяться жодного дня. Пригадав Соняшник, що й житло своє багато тварин знаходять саме в кронах дерев та кущів, у гущавині трав, і що вони повітря для них очищують від пилу та бруду. Говорив він ще багато про що, наостанок висловивши одну дуже важливу думку, що вразила Сонечко в саме серце: «І що б ви тварини без нас, рослин, робили? Нічого. Навіть дихати не змогли б».

Сонечко від тих слів ще більше почервоніло: «А без нас ваші прекрасні великі квіти ніколи б не давали плодів. І не залишивши після себе потомства, вмерли б ви у всій своїй красі та неповторності. А навіть якби і утворювали ви плоди без нас, тварин, то хто б вам допомагав розселитися по світу? А ще ми покращуємо ґрунт, де ви ростете. А ще... А ще... А ще...».

І тривала б суперечка безкінечно довго, якби не втрутилося в неї саме Сонце. Могутнє та величне, воно лише посміхалося у відповідь на це лепетання.

— Діти мої, не варто сперечатися. У кожного з вас своя роль на цій планеті. У матінки - Землі немає хороших чи поганих, корисних чи непотрібних дітей— рослин та тварин. Усі ви досить важливі й необхідні. Проте без мене, Сонця, неможливе ваше життя. Адже я просто розганяю морок ночі чи зігриваю вас. Моє тепло та енергія не зникають даремно. Так, рослини творять із моєї енергії дива,

непідвладні жодним іншим організмам на Землі. Вони з води, вуглекислого газу та мого промінчика можуть їсти те, що є їжею для всіх тварин. Наприклад, травоядні тварини, з'ївши травичку чи листочок, у яких за моєї допомоги утворився крохмаль або цукор, стають поживою для хижих тварин. Таким чином, хоча хижаки й не їдять трави, проте через травоядних вони отримують деяку порцію сонячної енергії. Хижими тваринами живляться інші, аж поки самі не помруть і не підуть у землю.

Так моя енергія розподіляється між усіма живими організмами на Землі.

**КОДЕКС АКАДЕМІЧНОЇ ДОБРОЧЕСНОСТІ
ЗДОБУВАЧА ВИЩОЇ ОСВІТИ ХЕРСОНЬСЬКОГО
ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

я, Мельник Олена Андріївна
учасник(ця) освітнього процесу Херсонського державного університету, **УСВІДОМЛЮЮ**, що академічна доброчесність – це фундаментальна етична цінність усієї академічної спільноти світу.

ЗАЯВЛЯЮ, що у своїй освітній і науковій діяльності **ЗОБОВ'ЯЗУЮСЯ**:

- дотримуватися:
 - вимог законодавства України та внутрішніх нормативних документів університету, зокрема Статуту Університету;
 - принципів та правил академічної доброчесності;
 - нульової толерантності до академічного плагіату;
 - моральних норм та правил етичної поведінки;
 - толерантного ставлення до інших;
 - дотримуватися високого рівня культури спілкування;
- надавати згоду на:
 - безпосередню перевірку курсових, кваліфікаційних робіт тощо на ознаки наявності академічного плагіату за допомогою спеціалізованих програмних продуктів;
 - оброблення, збереження й розміщення кваліфікаційних робіт у відкритому доступі в інституційному репозитарії;
 - використання робіт для перевірки на ознаки наявності академічного плагіату в інших роботах виключно з метою виявлення можливих ознак академічного плагіату;
- самостійно виконувати навчальні завдання, завдання поточного й підсумкового контролю результатів навчання;
 - надавати достовірну інформацію щодо результатів власної навчальної (наукової, творчої) діяльності, використаних методик досліджень та джерел інформації;
 - не використовувати результати досліджень інших авторів без використання покликань на їхню роботу;
 - своєю діяльністю сприяти збереженню та примноженню традицій університету, формуванню його позитивного іміджу;
 - не чинити правопорушень і не сприяти їхньому скоєнню іншими особами;
 - підтримувати атмосферу довіри, взаємної відповідальності та співпраці в освітньому середовищі;
 - поважати честь, гідність та особисту недоторканність особи, незважаючи на її стать, вік, матеріальний стан, соціальне становище, расову належність, релігійні й політичні переконання;
 - не дискримінувати людей на підставі академічного статусу, а також за національною, расовою, статевою чи іншою належністю;
 - відповідально ставитися до своїх обов'язків, вчасно та сумлінно виконувати необхідні навчальні та науково-дослідницькі завдання;
 - запобігати виникненню у своїй діяльності конфлікту інтересів, зокрема не використовувати службових і родинних зв'язків з метою отримання нечесної переваги в навчальній, науковій і трудовій діяльності;
 - не брати участі в будь-якій діяльності, пов'язаній із обманом, нечесністю, списуванням, фабрикацією;
 - не підроблювати документи;
 - не поширювати неправдиву та компрометуючу інформацію про інших здобувачів вищої освіти, викладачів і співробітників;
 - не отримувати і не пропонувати винагород за несправедливе отримання будь-яких переваг або здійснення впливу на зміну отриманої академічної оцінки;
 - не залякувати й не проявляти агресії та насильства проти інших, сексуальні домагання;
 - не завдавати шкоди матеріальним цінностям, матеріально-технічній базі університету та особистій власності інших студентів та/або працівників;
 - не використовувати без дозволу ректорату (деканату) символіки університету в заходах, не пов'язаних з діяльністю університету;
 - не здійснювати і не заохочувати будь-яких спроб, спрямованих на те, щоб за допомогою нечесних і негідних методів досягати власних корисних цілей;
 - не завдавати загрози власному здоров'ю або безпеці іншим студентам та/або працівникам.

УСВІДОМЛЮЮ, що відповідно до чинного законодавства у разі недотримання Кодексу академічної доброчесності буду нести академічну та/або інші види відповідальності й до мене можуть бути застосовані заходи дисциплінарного характеру за порушення принципів академічної доброчесності.

15.04.2020

(дата)

Мельник

(підпис)

Олена Мельник

(ім'я, прізвище)

Власник документу:
Оксана Білінова

ID перевірки:
1003296807

Дата перевірки:
19.05.2020 10:18:59 EEST

Тип перевірки:
Doc vs Internet

Дата звіту:
19.05.2020 10:24:42 EEST

ID користувача:
94124

Назва документу: Shevchuk_fped_2020_check

ID файлу: 1003312534 Кількість сторінок: 56 Кількість слів: 13615 Кількість символів: 101113 Розмір файлу: 99.89 KB

38.8% Схожість

Найбільша схожість: 11.3% з джерело <https://ukrreferat.com/chapters/ekologiya/ekologichne-vihovannya-ditej-doshkilno>.

38.8% Схожість з Інтернет джерелами 46

Page 58

Не знайдено жодних джерел у Бібліотеці

3.1% Цитат

Цитати 30

Page 59

Вилучення переліку посилань вимкнено

8.46% Вилучень

Джерела менше, ніж 8 слів або 1% автоматично вилучено

8.46% Вилучення з Інтернету 899

Page 60

Вилучений текст з Бібліотеки відсутній

Підміна символів

Заміна символів 3

ДОВІДКА
про перевірку на текстові збіги у Науковій бібліотеці
кваліфікаційної роботи СВО Бакалавр
спеціальності 012 Дошкільна освіта (заочна форма)

Автор роботи	Шевчук О.
Назва роботи	Формування у старших дошкільників бережливого ставлення до природи
Факультет	Педагогічний факультет
Науковий керівник	доцент Семашкіна Г.М.
Роботу перевірено за допомогою програмного засобу	Unicheck
Ідентифікаційний номер роботи	ID файлу: 1002522759
Результати перевірки	Схожість 58,4%